

Algemene *Muziektheorie*

Examen A

Theoriewerkboek voor de HaFaBra Sector

Henk Maas, Jan van den Eijnden
ALGEMENE MUZIEKTHEORIE, Examen A
Theoriewerkboek voor de HaFaBra Sector

Bestelnummer: 1001932 / ISBN 90-431-1044-2 / NUGI 443
Ontwerp omslag: Hiske Hartmans

Nederlands Instituut voor de Blaasmuziek waarin samenwerken de FKM, KNFM en NFCM
& de Drum- Showbands en Majorettes

Drift 23, 3512 BR Utrecht

Inhoudsopgave Theoriewerkboek A

pagina:

Voorwoord en informatie voor docenten

3

Over de auteurs

6

Afdeling I Algemene muziektheorie

1	Noten, de notenbalk	7
2	Sleutels	8
3	Dynamiek	10
4	De metronoom	12
5	Tempo	13
6	Mollen en kruizen als vaste voortekens	15
7	Mollen, kruizen en herstellingstekens als toevallige voortekens	16
8	Notenwaarden	17
9	Maat	18
10	Rusttekens	20
11	De punt achter de noot of achter de rust	21
12	Maatstrepen plaatsen	23
13	Maatsoorten	24
14	Articulatie	27
15	Articulatie oefeningen om te zingen en te spelen	28
16	Herhalingstekens	29
17	De fermate	32
18	De opmaat	33
19	Ons toonsysteem	34
20	Intervallen, grote tertstoonladder	36
21	De grote tertstoonladders tot en met 3 kruizen en 3 mollen	39
22	Drieklanken	44
23	Geluid, stemming en omvang	48
24	<u>Theorievragen over de hoofdstukken 1 t/m 23</u>	50
25	Afbeeldingen muziekinstrumenten	57
26	Indeling van de muziekinstrumenten	59

Afdeling II Toonladders & intervallen

27	De eerste vijf tonen van de grote tertstoonladder beginnend op 1	60
-----------	---	-----------

Afdeling III Maat & Ritme

28	De kwartnoot als teleenheid	69
29	Het vorige hoofdstuk in de verkleining	80
30	De kwartnoot met punt als teleenheid	89

Supplement

Antwoordbladen bij de melodische dictee's van afdeling II	99
Kopieerbladen ritmebouwstenen	101
Model antwoordblad luister- en schrijfdictee's	104

Voorwoord en informatie voor docenten

Algemeen

Medio 1997 verscheen het **nieuwe Raamleerplan HaFaBra-opleiding** bij het NIB in Utrecht. Na een proefperiode is het plan aan het begin van het jaar 2000 definitief vastgesteld en erkend met inbegrip van een aantal wijzigingen. Het raamleerplan, dat een vervolg is op het vorige uit 1981, wil onder andere bereiken dat opleidingen op een evenwichtige manier *alle* muzikale vermogens aanspreken en ontwikkelen die sluimeren in leerlingen. Feit is dat veel muzieklessen louter waren (of zijn) gebaseerd op het behandelen van het door een methode ('het boek') aange-reikte materiaal. Veel lessen bestaan uit het overhoren van het opgegeven huiswerk en het verbe-teren daarvan. Deze werkwijze, die op zich een goede en noodzakelijke werkvorm is en die we ook wel aanduiden als het verstevigen van de '**noot-greep**'-associatie, brengt eenzijdigheid met zich mee indien te strikt gehanteerd.

Een van de uitgangspunten van de moderne muziekdidactiek is dat alles wat een leerling moet leren, bewuster en vaak ook sneller toegepast kan worden als een leerling leert om eerst goed te luisteren naar het instrument en de muziek. Leerlingen kunnen daarna dan beter *zelfstandig* alle nieuw geleerde vaardigheden toepassen.

Concreet betekenen deze opvattingen dat docenten ook andere werkvormen gebruiken in hun lessen. Er dient meer ruimte te ontstaan voor **auditieve werkvormen**. Een heel belangrijke audi-tieve werkvorm is het voor- en naspelen, ookwel 'speeldictee' genaamd. Maar ook werkvormen als uit het hoofd spelen, improvisatie en mentale training dienen een plaats te krijgen in de les-sen.

Over het waarom van theorielessen

Muzikaliteit is gegrondvest op drie vermogens: cognitieve, affectieve en motorische. Als we alle sluimerende muzikale vermogens willen aanspreken, dan is uiteraard ook **theoretische vorming** van belang. Het is goed te beseffen waarvoor theoretische vorming, als onderdeel van de muzi-kale ontwikkeling, eigenlijk nodig is. Het kennen van het begrippenkader van de muziek heeft idealiter voor een groot deel te maken met het **ontwikkelen van klankvoorstelling**.

Als we een muzikant in opleiding bijvoorbeeld leren hoe een *grote tertstoonladder* is opgebouwd dan is het net zo van belang dat die leerling 'weet' hoe die toonladder klinkt. Het kennen van de betekenis van de term *kwint* is een stuk zinvoller als je ook 'weet' hoe een kwint klinkt. Louter 'droge' theorie draagt als zodanig weinig bij tot de muzikale kwaliteiten van een leerling als deze theorie niet (tenminste voor een deel) **ook** een beroep doet op de ontwikkeling van de klank-voorstelling en het muzikale gehoor. Vandaar dat in de afdelingen II en III van dit werkboek auditieve werkvormen een plaats hebben gevonden als aanvulling op de algemene muziektheorie van Afdeling I.

Veel opleidingen verzorgen naast instrumentale- en samenspellessen ook theorielessen in groeps-verband. Groepslessen die louter 'droge' theorie aanbieden bewegen zich vaak teveel 'om de muziek heen'. Ook zijn er opleidingen waar de docenten op individuele basis de theorie inbou-wen in de instrumentale les zonder dat er aparte groepslessen aan te pas komen. Deze individuele benadering is over het algemeen onsamenhangend van karakter, met als gevolg dat bij sommige leerlingen veel en bij anderen te weinig stof aan bod komt.

Dit werkboek kan uitkomst bieden door een duidelijke lijn en standaard aan te brengen. Oplei-dingen kunnen het gebruik van dit boek afstemmen op de voor hen geldende situatie en de leer-lingen ook aanmoedigen om met dit boek zelf thuis aan de slag te gaan.

De nieuwe exameneisen

In het **Raamleerplan HaFaBra-opleiding - NIB 1996** zijn de exameneisen geformuleerd voor de vier opleidingsfasen A t/m D (zie hiervoor het raamleerplan deel 2 "Exameneisen en niveau-aanduidingen Blaasinstrumenten" pag. 54-67 en deel 3 "Exameneisen en niveau-aanduidingen Slaginstrumenten" pag. 168-210).

Aan de hand van deze eisen hebben wij in dit boek getracht didactische werkvormen te ontwerpen die moeten leiden tot afronding van **niveau A** met betrekking tot het gebied van de muzikale begripsvorming en de auditieve toepassing.

Afdeling I van dit werkboek gaat vooral in op algemene muziektheorie, de **Afdelingen II en III** bieden vooral auditieve oefeningen m.b.t. de leeraspecten b. (toonladders), c. (intervallen), e. (maat en ritme) en m. (voorbereid van blad zingen). Omdat in de praktijk blijkt dat deze stof veelal wordt aangeboden aan jongere leerlingen is in de afdelingen II en III gekozen voor een overzichtelijke, consequent doorgevoerde indeling.

De oefeningen verlopen steeds volgens het principe 'van schrift naar klank' en 'van klank naar schrift'. Dit kan leiden tot zelfwerkzaamheid van de leerlingen. Zodoende kan in de krappe lestijd optimaal aandacht worden besteed aan praktische, klinkende oefeningen.

Docenten kunnen het notenmateriaal uit afdeling II, III en het supplement ook gebruiken voor auditieve leeraspecten tijdens de instrumentale lessen. Wij doelen hier met name op **voorbereid van blad zingen, speeldictee, mentale training, prima vista melodie, prima vista ritme en transponeren**. Voor het leeraspect **improvisatie** kunnen docenten onder andere de melodische dictee's uit dit boek gebruiken. De docent speelt dan de helft van een melodisch dictee als voorzin, de leerling improviseert een nazin.

Het consequent en systematisch aan de orde laten komen van dit soort werkvormen naast het gebruikelijke speel- en oefenmateriaal is voorwaarde om de instrumentaal-auditieve toepassingen echt een vormende rol te kunnen laten spelen. Het inventief en soepel toepassen van deze leeraspecten binnen de lessen is een zaak van de pedagogische vermogens van docenten.

Bij de ontwikkeling van dit materiaal zagen de auteurs zich met regelmaat geplaagd voor het maken van keuzes. Het omgaan met auditieve werkvormen kan immers op verschillende manieren. Het is van belang te vermelden dat het gebruik van dit materiaal in de praktijk tot aanpassingen c.q. verbeteringen kan leiden. De auteurs houden zich van harte aanbevolen voor opmerkingen die hieraan een bijdrage kunnen leveren.

Voorwoord bij de tweede druk (augustus 2000)

Het Raamleerplan HaFaBra-opleiding (uitg. NIB 1996) kende een proefperiode van 1997 tot 2000. Het gebruik van het raamleerplan in de praktijk leidde tot een aantal bijstellingen van de exameneisen. Aanvang 2000 is het raamleerplan definitief vastgesteld en erkend met inbegrip van de bijstellingen en zal gefaseerd worden ingevoerd. Voor een complete beschrijving verwijzen wij naar het **Addendum 2000 Raamleerplan HaFaBra-opleiding** (NIB 2000).

In de tweede druk van dit boek zijn de bijstellingen van de exameneisen verwerkt. Er is gekozen voor een andere indeling van de hoofdstukken van Afdeling I. Afdeling II is enigszins ingekort omdat het leeraspect 'voorbereid van blad zingen' (voorheen 'solfège') facultatief is gebleven in de definitieve exameneisen. In het supplement zijn 3 kopieerbladen opgenomen met de ritmische bouwstenen van Afdeling III. Deze kopieerbladen kunnen nuttig zijn bij de invuloefeningen van de betreffende afdeling. Het gebruik in de praktijk van de eerste druk van dit boek (uitg. NIB aug.1998) leidde tot enige inhoudelijke op- en aanmerkingen die hier zijn verwerkt.

NIB, Utrecht augustus 2000

Verdere opmerkingen voor de praktijk van het lesgeven

1 In Afdeling II van dit boek zijn melodische dictee's opgenomen. Leerlingen vullen bepaalde ontbrekende noten in op de notenbalk. Om de leerlingen te helpen is met een horizontaal streepje onder de notenbalk aangegeven waar dat moet. Ten behoeve van de docent is in het **Supplement** (blz. 99 en 100) hetzelfde notenmateriaal opgenomen, maar nu voorzien van zowel de ontbrekende noten als de streepjes. De docent weet nu precies welke noten bij de leerlingen ontbreken. Belangrijk is dat de docent tijdens de melodische dictee's ook exact de noten speelt die in het supplement staan aangegeven omdat een bepaalde oplopende moeilijkheidsgraad is ingebouwd.

2 Voor het uiteindelijke toetsingsniveau van de luister- en schrijfdictee's verwijzen wij uitdrukkelijk naar de concretisering van exameneisen zoals die staan vermeld in de **deel 2 "Exameneisen en niveau-aanduidingen Blaasinstrumenten"** en **deel 3 "Exameneisen en niveau-aanduidingen Slaginstrumenten"** van het nieuwe **Raamleerplan HaFaBra-opleiding** en het **Addendum 2000**. Wij zijn ons ervan bewust dat in voorkomende gevallen in dit werkboek in Afdeling II en III de minimumeisen af en toe worden overschreden. Hiervoor is bewust gekozen aangezien de leerstof op progressieve wijze is geordend. Opleidingen en docenten krijgen hiermee niet teveel een keurslijf opgedrongen en houden zelf mede zicht op de diverse toetsingsniveau's.

In het supplement staat een voorbeeld (blz. 104) van hoe de **exameneis b. Toonladders**, de **exameneis c. Intervallen** en de **exameneis e. Maat en ritme** in een toets kunnen worden vervat.

3 In Afdeling III van dit boek is een van de werkvormen het ontwerpen van ritmes door de leerlingen. Dat doen zij aan de hand van een aantal ritmische bouwstenen of ritmische figuren. Wij spreken ook wel van de 'ritmische blokkendoos'. Zo'n 'ritmische blokkendoos' treft u aan op de eerste pagina van de **hoofdstukken 28, 29 en 30**. Zie in dit verband ook de kopieerbladen achter in het boek: **pag. 101 t/m 103**. Belangrijk is de nummering van deze ritmische figuren exact over te nemen. Met behulp van de kopieerbladen kunnen de leerlingen de in dit boek opgenomen invulopdrachten maken zonder dat zij steeds hoeven terug te bladeren. Ook kunnen de kopieerbladen gebruikt worden in de instrumentale en completeringslessen bij bepaalde auditieve opdrachten zoals improvisatie en speeldictee, daarmee de ritmische vorming beter structurerend.

Over de auteurs

Henk Maas

Na voltooiing van zijn studies aan het Brabants Conservatorium te Tilburg heeft Henk Maas in het muziekonderwijs gewerkt met uiteenlopende leeftijdsgroepen, variërend van de jongste kinderen van de muziekschool, het middelbaar onderwijs tot en met HBO niveau.

Momenteel is hij werkzaam als docent algemene vakken aan het Brabants Conservatorium (Fontys Hogescholen) te Tilburg.

De laatste jaren zijn daar diverse nieuwe studierichtingen ontwikkeld waaronder geïmproviseerde muziek en muziektheateropleiding. Zijn nauwe betrokkenheid bij het opstellen van nieuwe curriculae, gevoegd bij de reeds eerder opgedane ervaringen maken dat hij kan putten uit een rijk arsenaal van leertrajecten c.q. aanbiedingsvormen. Een aantal daarvan heeft een plaats gevonden in dit werkboek.

Jan van den Eijnden

Na voltooiing van zijn studies schoolmuziek en hoorn aan het Brabants Conservatorium te Tilburg bouwde hij een jarenlange ervaring op als docent in diverse opleidingscircuits (muziekscholen en 'eigen' verenigingsopleidingen), als consulent muzikale vorming in het basisonderwijs, als coördinator HaFaBra aan muziekscholen, als dirigent van jeugd- c.q. opleidingsorkesten en als uitvoerend musicus hoorn. Momenteel is hij als docent verbonden aan het Brabants Conservatorium (Fontys Hogescholen), de Muziekschool voor Hilvarenbeek en Omstreken en aan de Tilburgse Dans- en Muziekschool.

Sinds voorjaar 1997 is hij tevens als landelijk consulent opleidingen verbonden aan het NIB te Utrecht. Het mede implementeren van het inmiddels vastgestelde en erkende Raamleerplan HaFaBra is tot nu toe een van zijn belangrijkste werkzaamheden geweest.

In nauwe samenwerking met Henk Maas ontwikkelde hij dit theoriowerkboek voor de A-fase als herziening van en aanvulling op het destijds door het NIB uitgegeven theoriowerkboek.

Utrecht, augustus 2000

Afdeling I Algemene muziektheorie

1 Noten, de notenbalk

Als wij een melodie zingen of spelen op een muziekinstrument, horen wij tonen van verschillende hoogte en/of lengte.

De tonen kunnen we noteren met behulp van **noten** en een **notenbalk**.

De **toon** is een **klank**, dus dat wat je **hoort**.

De **noot** is gedrukt (of geschreven), dus dat wat je **ziet**.

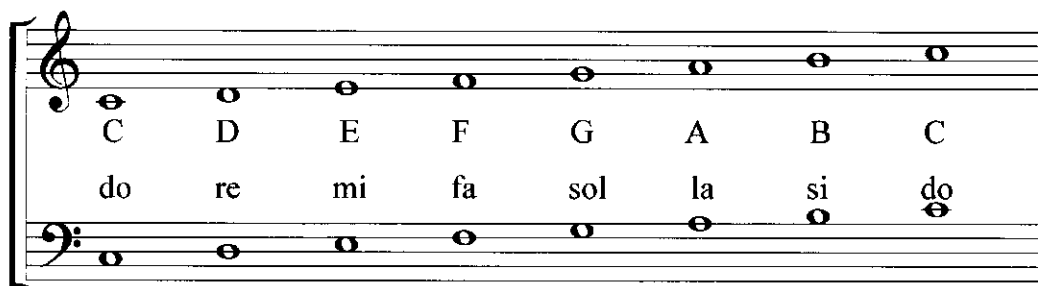
De namen van de noten zijn als volgt:

C ; D ; E ; F ; G ; A ; B ; C (of **do ; re ; mi ; fa ; sol ; la ; si ; do**)

Wanneer we de twee benamingen boven elkaar plaatsen zien we het volgende:

do ; re ; mi ; fa ; sol ; la ; si ; do.
C ; D ; E ; F ; G ; A ; B ; C.

Do is hetzelfde als C
Re is hetzelfde als D
Mi is hetzelfde als E enzovoorts

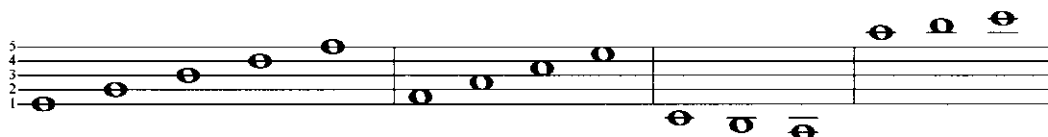

Leer vóór de volgende les in ieder geval de notennamen goed uit het hoofd. Oefen het notenlezen ook tijdens je lessen bij je docent.

Voor het opschrijven van deze noten gebruiken we 5 horizontale lijnen.

De onderste van de vijf lijnen wordt **de eerste (1e)** genoemd.

Deze vijf lijnen samen noemen we de notenbalk.

De noten kunnen niet alleen **op** de lijnen genoteerd worden, maar ook **tussen, onder en boven** de lijnen.

Buiten de balk gebruiken we **hulplijntjes**.

(Voor hulplijntjes: zie volgende pagina onderaan!)

2 Sleutels

Een **muzieksleutel** is een teken dat aangeeft:

- 1 **welke naam de noot krijgt** die door de sleutel wordt aangegeven en
- 2 **op welke lijn deze noot ligt.**

De meest voorkomende sleutels zijn:

- 1 de **G-sleutel** (op de 2e lijn). De noot op de 2e lijn heet dan G.
Deze sleutel noemen we ook wel de **viol-sleutel**.
- 2 de **F-sleutel** (op de 4e lijn). De noot op de 4e lijn heet dan F.
Deze sleutel noemen we ook wel de **bas-sleutel**.
- 3 de **C-sleutel**. Deze sleutel kan op verschillende lijnen worden gebruikt.
Waar de C-sleutel geplaatst is ligt de C.
Het meest gebruikt worden de volgende twee C-sleutels:
3a de C-sleutel op de 3e lijn noemen we de **alt-sleutel**.
4a de C-sleutel op de 4e lijn noemen we de **tenor-sleutel**.

G-sleutel

F-sleutel

C-sleutel
(alt)

C-sleutel
(tenor)

Zoals je nu wel zult begrijpen hebben de **noten** op een notenbalk **géén naam** als er **geen sleutel** voor staat.

Deze noot heet G als er een voor staat.

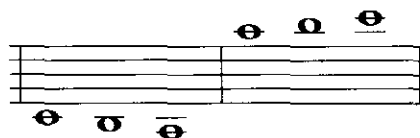
Als er nu voor dezelfde noot een andere sleutel geplaatst wordt, dan **heet die noot anders!**
Natuurlijk krijgen de **noten** op de **andere lijnen** dan ook een **andere naam**.

Op de meeste muziekinstrumenten kunnen veel meer noten gespeeld worden dan dat er geplaatst kunnen worden op de notenbalk. Bekijk maar eens het aantal noten dat op een piano gespeeld kan worden.

De 5 lijnen van de notenbalk geven niet voldoende gelegenheid om alle mogelijke noten een plek te geven.

Een notenbalk van bijvoorbeeld 10 lijnen zou onoverzichtelijk worden. Er blijft dus niets anders over dan de volgende manieren:

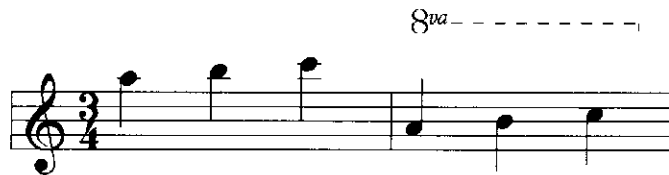
1. Hulplijntjes onder en boven de notenbalk:

2. Door **8va** (ottava) of **8va basso** (ottava basso) **boven** of **onder** de notenbalk te plaatsen.

Bijvoorbeeld:

8va = 8 tonen, dus een oktaaf **hoger** spelen dan er staat.

Deze twee maten klinken hetzelfde.

8va basso = 8 tonen bassa, dus een oktaaf **lager** spelen dan er staat.

Deze twee maten klinken hetzelfde.

Vanaf het woord **loco** moet weer op de genoteerde hoogte worden verder gespeeld.

Voorbeeld:

notatie	8va-----loco
uitvoering	

In de muziek maken we veel gebruik van tekens die noten kunnen verhogen of verlagen.

Ze komen op twee manieren voor: aan de sleutel, maar ze kunnen ook op andere plaatsen opduiken. Hierop komen we later nog terug.

1	verhoging:	#	(kruis)
2	verlaging:	b	(mol)
3	herstellingsteken:	q	

Deze tekens noemen wij voortekens.

3 Dynamiek

In de muziek wordt onder dynamiek verstaan: de verhouding tussen sterk en zacht spelen.
Je kunt ook zeggen: dynamiek is **alles wat in de muziek te maken heeft met sterk en zacht**.

De dynamiek wordt aangegeven door Italiaanse uitdrukkingen of afkortingen daarvan.

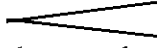
De dynamische tekens zijn over de hele wereld dezelfde, dus of je nu in Amerika, Japan of Nederland speelt:

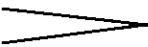
f betekent **forte** en dat betekent **sterk**.

We onderscheiden **stabiele dynamiek** en **overgangsdynamiek**

Stabiele dynamiek is onveranderlijk: ***p*** (piano) betekent **zacht** en verandert niet
(totdat er een ander teken verschijnt)

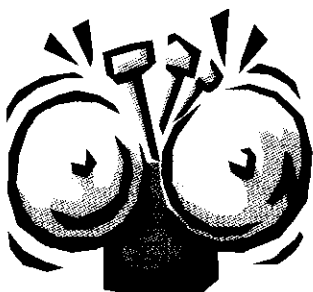
f (forte) betekent **sterk** en verandert niet.
(totdat er een ander teken verschijnt)

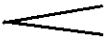
Overgangsdynamiek is veranderlijk: ***crescendo* = *cresc.*** =
betekent: geleidelijk sterker worden.

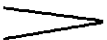
decrescendo* = *decresc. =
betekent: geleidelijk zachter worden

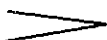
Er zijn een aantal namen met hun afkortingen die je moet leren kennen. Hier komen ze:

<i>pp</i>	=	pianissimo	= zeer zacht
<i>p</i>	=	piano	= zacht
<i>mp</i>	=	mezzopiano	= matig zacht
<i>mf</i>	=	mezzoforte	= matig sterk
<i>f</i>	=	forte	= sterk
<i>ff</i>	=	fortissimo	= zeer sterk

cresc. = **crescendo** = = geleidelijk sterker wordend

decresc. = **decrescendo** = = geleidelijk zachter wordend

dim. = **diminuendo** = = geleidelijk zachter wordend

overgangsdynamiek:
veranderlijk

De volgende woorden betekenen ongeveer hetzelfde als diminuendo:

smorzando = wegstervend

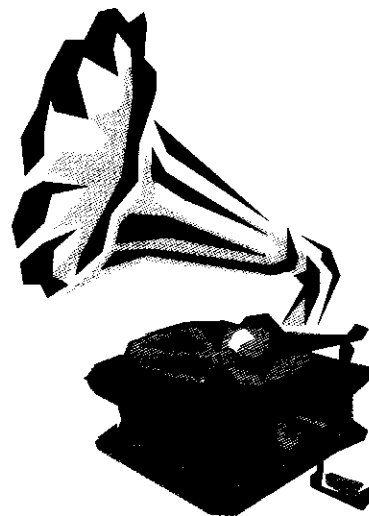
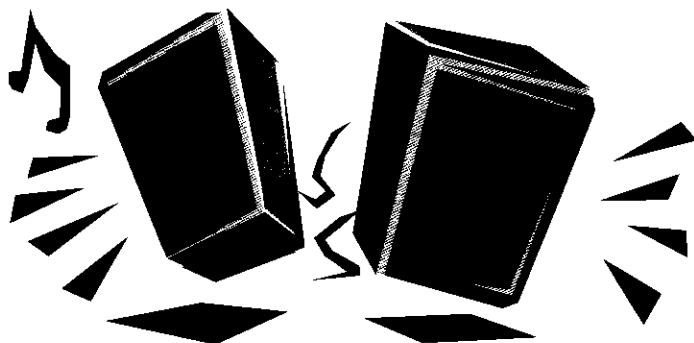
morendo = uitstervend

Dynamische tekens met accentwerking:

^ of > zijn accenten waarbij de noot een stootje meekrijgt.

Het effect is ongeveer als een pingpongbal die opveert (^), of een basketbal die stuitert (>).

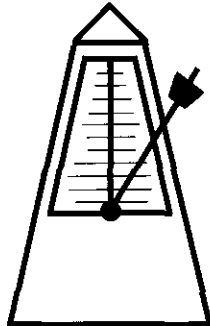
fp = forte piano = sterk en direct daarna zacht

4 De metronoom

De metronoom geeft nauwkeurig het voorgeschreven **tempo** aan.

Tempo is de **snelheid** waarmee de tellen elkaar opvolgen.

Wanneer er boven de muziek staat $\bullet = 60$ dan wil dat zeggen:

er komen 60 kwartnoten ($\bullet$) in de minuut. Elke kwartnoot duurt dus één seconde.

Er zijn tegenwoordig veel verschillende soorten metronomen. De bekendste is de **ouderwetse metronoom** met de slinger, zoals hierboven op het plaatje.

Zo'n metronoom heeft een gewichtje aan een slinger. Wanneer het gewichtje omhoog geduwd wordt, maakt de slinger een langzamere beweging. Wanneer het gewichtje zich onderaan bevindt, gaat de slinger zeer snel. Op de schaalverdeling in het midden van het kastje kun je de getallen en temponamen vinden.

Er zijn tegenwoordig ook heel kleine **electronische metronomen**. Je kunt ze gemakkelijk in je zak meenemen en ze zijn erg praktisch. Met een metronoom meespelen is vaak lastig omdat in de muziek beweging zit. Soms gaat het ietsje langzamer, dan weer sneller dan de metronoom.

Wanneer je bijvoorbeeld een etude echt mooi ritmisch en gelijkmatig in tempo wilt leren spelen, is de metronoom een handig hulpmiddel.

TIP 1: Luister, als je met een nieuw muziekstuk bezig bent, ook eens even naar de metronoom of je het goede tempo speelt. Vaak plaatst een componist een getal of tempo-aanduiding boven het muziekstuk om je een idee te geven van het tempo dat hij in gedachten heeft.

TIP 2: De metronoom kan ook gebruikt worden bij het studeren van je toonladders. Zet de metronoom eerst heel langzaam en dan steeds iets sneller. Je hoort jezelf vooruitgaan.

5 Tempo

We lazzen al dat we met **tempo** de **snelheid** bedoelen waarmee de tellen elkaar opvolgen. Om het tempo aan te geven gebruiken we meestal Italiaanse uitdrukkingen, die overal ter wereld hetzelfde betekenen. We spreken over één **tempo** en over meerdere **tempi**.

Er zijn **VIJF HOOFDGROEPEN**:

1 De **zeer langzame** tempi:

- largo - breed
- lento - slepend
- adagio - langzaam met uitdrukking
- grave - ernstig, zwaar

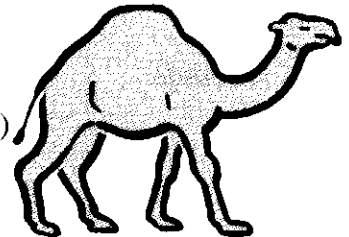
metronoom ♩ = ± 40 tot 60.

2 De **matig langzame** tempi:

- larghetto - een beetje breed
- andante - rustig gaand
- andantino - iets langzamer dan andante (vóór ± 1800)
- iets sneller dan andante (ná ± 1800)

metronoom ♩ = ± 60 tot 108.

3 De **matig snelle** tempi:

- allegretto - een beetje vrolijk en vlug
- moderato - matig
- allegro moderato - matig snel

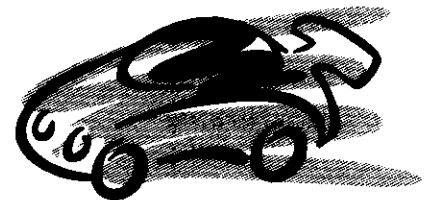
metronoom ♩ = ± 108 tot 120.

4 De **snelle** tempi:

- allegro - vlug en levendig
- allegro con spirito - snel en geestdriftig
- allegro con fuoco - snel met vuur

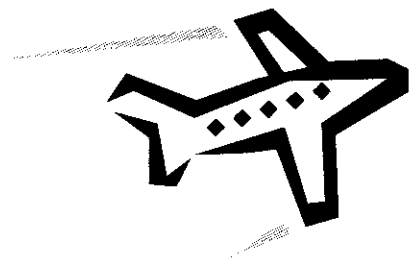
metronoom ♩ = ± 120 tot 168.

5 De **zeer snelle** tempi:

- allegro vivace - levendig
- allegro assai - zeer snel
- presto - zeer snel
- prestissimo - uiterst snel
- veloce - vliegensvlug

metronoom ♩ = ± 168 tot 208.

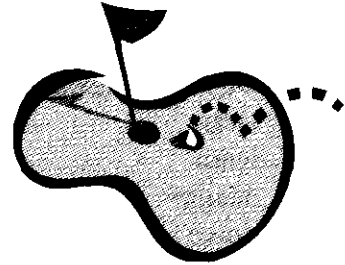

Alle tempo aanduidingen zeggen bij benadering iets over het tempo: wat voor de ene componist snel is, is voor de andere matig snel.

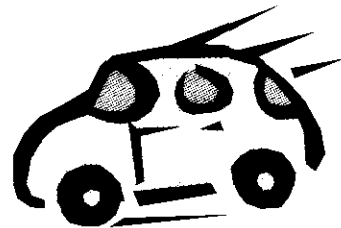
Er zijn ook namen die je van het ene naar het andere tempo brengen. Vaak staat aan het einde van een muziekstuk **rall.**; dat staat voor **rallentando** en dat betekent **geleidelijk langzamer worden**. Dus het muziekstuk eindigt rustig.

Namen die **vertragingen** of **versnellingen** aangeven zijn:

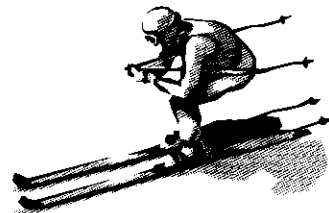
rallentando = geleidelijk langzamer worden
(afgekort schrijven we: **rall.**)

ritenuto = plotseling langzamer worden
(afgekort schrijven we: **rit.**)

accelerando = versnellen
(afgekort schrijven we: **accel.**)

stringendo = sneller en sterker worden
(afgekort schrijven we: **string.**)

poco ritenuto = een beetje langzamer worden
(**poco** betekent 'een beetje')

poco a poco accel. = beetje bij beetje versnellen

Wat betekent nu: **poco a poco stringendo**?
(vul het in op de stippellijn)

6 Mollen en kruizen als vaste voortekens

Een mol voor een noot geeft aan dat de toon verlaagd wordt.

Een mol - $\flat$ - verlaagt met een halve toonsafstand.

Een manier om dit te onthouden is: een mol kruipt in de grond (omlaag)

Een kruis voor een noot geeft aan dat de toon verhoogd wordt.

Een kruis - $\sharp$ - verhoogt met een halve toonsafstand.

Een manier om dit te onthouden is:

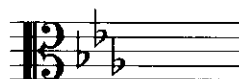
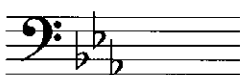
een kruis staat boven op de kerk (omhoog)

Vaste voortekens zijn mollen en kruizen die aan de sleutel staan en die het hele stuk geldig zijn.

De **vaste** mollen die je aan de sleutel moet kennen heten: Bes; Es; As.

De volgorde van de mollen aan de sleutel is altijd dezelfde: de eerste heet Bes, de tweede Es en de derde As.

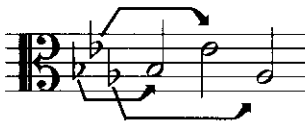
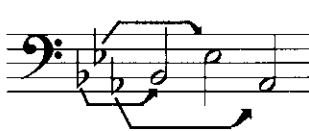
De **vaste** kruizen die je aan de sleutel moet kennen heten: Fis; Cis; Gis.

De volgorde van de kruizen aan de sleutel is altijd dezelfde: de eerste heet Fis, de tweede Cis en de derde Gis.

De mollen en kruizen worden **op** of **tussen** de lijnen neergezet.

De plaats van het voorteken komt overeen met de plaats van de noot waar hij bijhoort.

Wanneer je een herstellingsteken $\natural$ ziet staan geldt de $\flat$ of $\sharp$ in die maat niet meer.

7 Mollen, kruizen en herstellingstekens als toevallige voortekens

In het vorige hoofdstuk heb je gezien dat vaste voortekens meteen achter de sleutel staan. Er is nog een andere groep voortekens: de toevallige. Het woord zegt het al: **toevallige voortekens** kunnen overal in een stuk opduiken.

De verschillen tussen vaste en toevallige voortekens:

- * vaste voortekens staan meteen achter de sleutel
- toevallige voortekens kunnen overal staan
- * vaste voortekens blijven het hele stuk gelden
- toevallige voortekens gelden tot aan de maatstreep

Een **herstellingsteken** zorgt ervoor dat een vast of een toevallig voorteken voor de rest van die maat niet meer geldt. Als een noot met een herstellingsteken, een kruis of een mol overgebonden is naar de volgende maat, blijft het teken gelden totdat die noot is afgelopen. Kijk maar eens naar voorbeeld 2.

Voorbeeld 1:

Hier geldt de CIS alleen in maat 2. In maat 3 heet de noot gewoon C.

Voorbeeld 2:

De AS in maat 2 geldt ook in maat 3. De DES in maat 6 wordt hersteld door het herstellings-teken.

Opmerkingen over het notenschrift:

Is je opgevallen dat wanneer het bolletje van de noot boven de 3e lijn staat, de stok meestal naar beneden toe staat? En andersom, dat wanneer het bolletje van de noot onder de 3e lijn staat, de stok meestal naar boven toe staat? Op de 3e lijn mag je kiezen of de stok naar boven of naar beneden toe staat! Kijk ook eens wanneer de stok rechts of links van het bolletje staat.

8 Notenwaarden

De notenwaarden

In 1 hele noot

passen 2 halve noten

of 4 kwartnoten

of 8 achtste noten

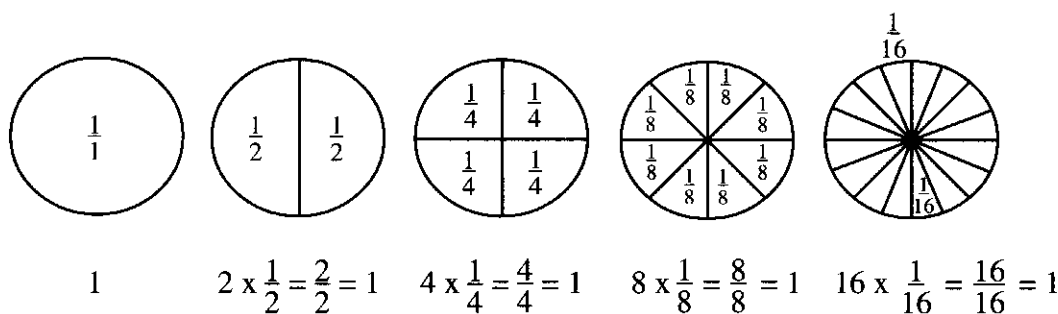
of 16 zestiende noten

hier hebben de zestienden
en de achtsten waarde strepen

en hier
vlaggetjes!

De hele noot kan steeds in kleinere stukken verdeeld worden. Je kunt dat nog duidelijker laten zien door de volgende tekeningen:

Er gaan 2 in een

Er gaan 4 in een

Er gaan 8 in een

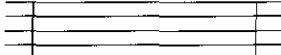
Er gaan 16 in een

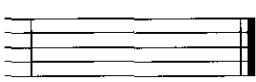
9 Maat

Wanneer je naar muziek luistert, hoor je dat de tonen steeds in groepjes bij elkaar horen. Eén zo'n groepje duurt telkens even lang, evenveel tellen. In het ene stuk heb je steeds groepjes van twee tellen, in het andere duurt elke groepje drie of vier tellen. Zo'n groepje tellen noem je een **maat**.

Wanneer je kijkt naar muziek op papier, herken je die maten meteen: aan het eind van elke maat staat een maatstreep.

- In het muziekschrift worden maten aangegeven door **maatstrepen**:

- De ruimte tussen de strepen noemen we dan 'maat'.

- De laatste maatstreep van een muziekstuk heet de **slotstreep**: zoals je ziet een dunne en een dikke streep vlak bij elkaar.

- Aan het begin van een muziekstuk wordt aangegeven hoeveel tellen een maat duurt. Dit wordt aangegeven door het **maatteken**. Het maatteken bestaat (meestal) uit twee cijfers die boven elkaar staan.

- Het bovenste getal geeft het aantal tellen per maat aan: $\frac{3}{?}$
- Het onderste getal geeft aan welke notenwaarde één tel duurt: $\frac{?}{4}$ (hier dus de kwartnoot)

- $\frac{3}{4}$ of = drie tellen in de maat en de kwartnoot duurt één tel.
- $\frac{5}{4}$ of = vijf tellen in de maat en de kwartnoot duurt één tel.
- $\frac{3}{8}$ of = drie tellen in de maat en de duurt één tel.
- $\frac{6}{8}$ of = tellen in de maat en de duurt één tel.

Soms bestaat het maatteken niet uit cijfers maar uit **andere tekens**. De meest voorkomende zijn:

- **C** = $\frac{4}{4}$
- = $\frac{2}{2}$ ook wel **alla breve** genoemd !
- of $\frac{2}{2}$ = tellen in de maat en de is één tel.

Schrijf onder de noot hoeveel tellen hij duurt:

In de onderstaande maten klopt **soms** het aantal tellen niet.

Verbeter dan de maat door de tellen er onder te schrijven en extra noten in te vullen!

10 Rusttekens

In de muziek komt het ook vaak voor dat het hele orkest of bepaalde instrumenten **even geen toon spelen**. Korte pauzes dus, die soms ook wel wat langer kunnen zijn. Hiervoor hebben we in het muziekschrift speciale tekens; de zogenaamde **rusttekens**.

De volgende rusttekens komen veel voor.

de hele rust duurt even lang als de hele noot

de halve rust duurt even lang als de halve noot

de kwart rust duurt even lang als de kwart noot

de achtste rust duurt even lang als de achtste noot

de zestiende rust duurt even lang als de zestiende noot

Rustvoorbeelden met maatsoorten:

kwartrust
1 tel

halve rust
2 tellen

hele rust
4 tellen

Klopt het aantal tellen
rust in deze maten?

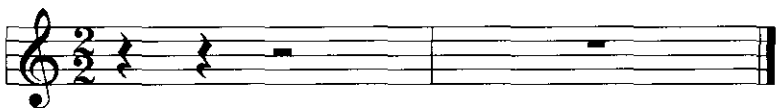

kwartrust
2 tellen

achtste rust
1 tel

hele rust
6 tellen

Klopt het aantal tellen
rust in deze maten?
Vergelijk de waarde van de
rusten in $\frac{4}{4}$ en $\frac{6}{8}$.

kwartrust
 $\frac{1}{2}$ tel

halve rust
1 tel

hele rust
2 tellen

Klopt het aantal tellen
rust in deze maten?
Vergelijk de rustwaarden in
de $\frac{4}{4}$, $\frac{6}{8}$ en $\frac{3}{2}$.

Wat valt je op aan de hele rust?

De hele rust heeft het aantal tellen dat door het bovenste cijfer van de maatsoort wordt aangegeven. (er zijn uitzonderingen op deze regel)

11 De punt achter de noot of achter de rust

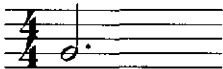
- Een punt of stip achter de noot verlengt die noot met de helft van de waarde.

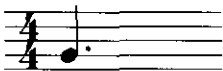
Bijvoorbeeld: hele noot met 1 punt = $4 + 2 = 6$ tellen

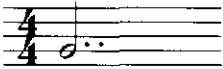
- Soms zien we ook wel eens **twee punten** (of stippen) achter een noot staan. De tweede punt verlengt die noot dan nog eens met de helft van de waarde van de eerste punt.

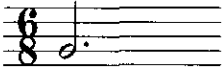
Bijvoorbeeld: hele noot met 2 punten = $4 + 2 + 1 = 7$ tellen

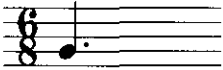
Hoe lang duren de volgende noten?

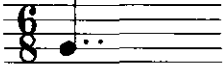
- C of = + = tellen

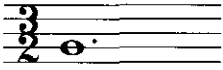
- = + = tellen

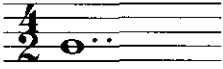
- C of = + + = tellen

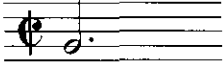
- = + = tellen

- = + = tellen

- = + + = tellen

- = + = tellen

- = + + = tellen

- = + = tellen

Hoe wordt deze $\frac{2}{2}$ of C maatsoort ook al weer genoemd?

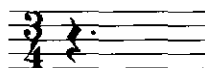
.....

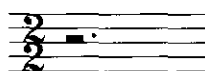

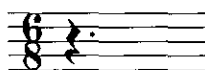
Ook de rusttekens kunnen met een punt worden verlengd.
 Voor verlenging gelden dezelfde regels als bij de noten.

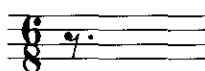
Hoe lang duren de volgende rusten?

- = + = tellen

- = + = tellen

- = + = tellen

- = + = tellen

- = + = tellen

12 Maatstrepen plaatsen

Zet in onderstaande muziekstukjes de maatstrepen op de goede plaats.

1

2

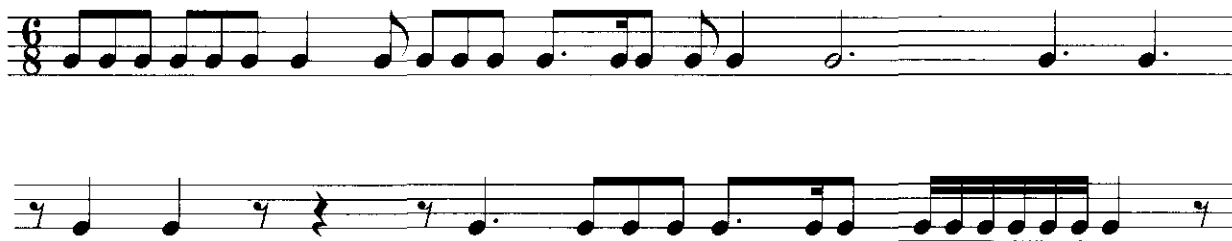
3

4

5

13 Maatsoorten

In de muziek wordt een groot aantal maatsoorten gebruikt.

Bijvoorbeeld: $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{2}{2}$ $\frac{3}{8}$ $\frac{6}{8}$

Hoe heet deze $\frac{2}{2}$ maatsoort ook alweer?

Voor het A-examen leren we twee groepen maatsoorten kennen:

1 ENKELVOUDIGE MAATSOORTEN

2 SAMENGESTELDE MAATSOORTEN

Deze twee hoofdgroepen worden op hun beurt weer onderverdeeld in:

Tweedelige maatsoorten

Driedelige maatsoorten

Enkelvoudige maatsoorten

Enkelvoudige maatsoorten zijn maatsoorten waarvan het bovenste getal een **2** of een **3** is.

Bijvoorbeeld een $\frac{2}{4}$ of een $\frac{3}{4}$ maat.

De eerste tel van de maat noemen we het **zware maatdeel**.

Dit wordt ook wel **maataccent** genoemd.

Elke maatsoort begint met zo'n maataccent of zwaar maatdeel.

Enkelvoudige tweedelige maatsoorten

Dit zijn maatsoorten die allemaal als bovenste getal een **2** hebben.

Bijvoorbeeld: $\frac{2}{2}$ $\frac{2}{4}$ $\frac{2}{8}$

Tik, klap, speel of zing onderstaande drie voorbeelden eens. Wat valt je op?

$\text{♩} = 60$

Three musical examples are shown, each with a tempo marking of $\text{♩} = 60$.
 Example 1: Treble clef, 4/4 time signature. The melody consists of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5.
 Example 2: Bass clef, 2/8 time signature. The melody consists of eighth notes: C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4.
 Example 3: Bass clef, 2/4 time signature. The melody consists of quarter notes: C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4.

Enkelvoudig driedelige maatsoorten

Enkelvoudige driedelige maatsoorten zijn maatsoorten waarvan het bovenste getal een **3** is.

Bijvoorbeeld: $\frac{3}{2}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{3}{8}$

Tik, klap, speel of zing onderstaande voorbeelden eens.

$\text{♩} = 60$

Three musical examples are shown, each with a tempo marking of $\text{♩} = 60$.
 Example 1: Treble clef, 3/4 time signature. The melody consists of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5.
 Example 2: Bass clef, 3/4 time signature. The melody consists of quarter notes: C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4.
 Example 3: Bass clef, 3/8 time signature. The melody consists of eighth notes: C3, D3, E3, F3, G3, A3, B3, C4.

Welke van de drie bovenstaande ritmes **klinken** hetzelfde?

Samengestelde maatsoorten

Wanneer er **meer dan drie tellen** in de maat voorkomen spreken we van samengestelde maatsoorten. Samengestelde maatsoorten bestaan uit meerdere enkelvoudige maatsoorten bij elkaar. Omdat er meer dan drie tellen zijn komen er **meer maataccenten**. Niet al deze accenten zijn even belangrijk, sommige zijn lichtere accenten.

Deze **lichte** accenten krijgen iets minder nadruk. Een licht accent noemen we ook: **licht maatdeel**.

De samengestelde maatsoorten zijn, net zoals de enkelvoudige maatsoorten, onder te verdelen in:

2-delige maatsoorten

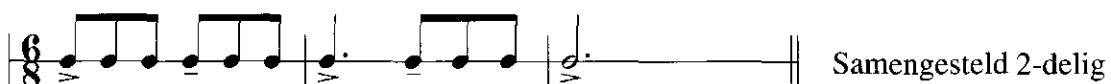
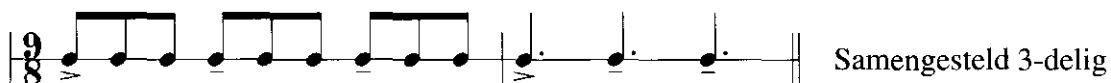
3-delige maatsoorten

Voorbeelden:

Samengesteld 2-delig: $\frac{4}{4}$ is samengesteld uit $\frac{2}{4}$ en $\frac{2}{4}$ (dus tweedelig)

Samengesteld 3-delig: $\frac{9}{8}$ is samengesteld uit $\frac{3}{8}$ en $\frac{3}{8}$ en $\frac{3}{8}$ (dus driedelig)

$>$ = zwaar $—$ = licht

Bij de achtste maatsoorten worden de achtste noten in groepjes van drie geplaatst.

14 Articulatie

Van mensen die praten en de woorden niet duidelijk en juist uitspreken zeggen we dat die mensen niet goed articuleren.

Net als bij het spreken is articulatie in de muziek erg belangrijk. Articulatie in de muziek is de manier waarop je de tonen 'uitspreekt', of **de manier waarop** de tonen gespeeld worden.

Een muziekstuk dat grappig en vrolijk moet klinken komt vaak het beste tot zijn recht wanneer het met **staccato** (los van elkaar of kort) gearticuleerd wordt. Een droevig stuk muziek kun je beter **legato** (tonen 'aan elkaar gebonden') spelen of **portato** (breed, maar niet gebonden).

Articulatie wordt boven en onder de noten aangegeven met speciale tekens.

Hier volgen een aantal van die tekens.

Staccato = los van elkaar of kort spelen; scherp articuleren.

De tonen worden gespeeld alsof er tussen de tonen een kleine rust staat.

Staccato wordt aangegeven door punten onder of boven de noten.

Legato = gebonden spelen; de tonen 'lossen in elkaar op'; de luchtstroom wordt niet onderbroken.

Legato wordt aangegeven door een boog onder of boven de noten.

Portato = breed spelen maar niet gebonden; de tonen worden wel apart aangezet maar ook zo lang mogelijk uitgehouden. De tonen zijn net hoorbaar van elkaar gescheiden.

Portato kan op twee manieren worden aangegeven: door horizontale streepjes, of door een boog met punten boven of onder de noot.

Marcato = iedere toon benadrukken; de toon een accent geven;

Marcato wordt soms ook zo aangeduid:

15 Articulatie oefeningen om te zingen en te spelen

Lees de volgende voorbeelden door. Kijk eens welke **articulatie-tekens** er zijn aangegeven.

- hoe noem je die articulatie-tekens?
- hoe articuleer je de tonen? Probeer het op je instrument!
- kun je het verschil ook horen?

Laat je docent eens verschillende manieren voordoen en jij moet dan zeggen welke articulatie-manieren het waren: je kunt kiezen uit *legato*, *staccato*, *portato* en *marcato*.

Andante

Andante

Musical notation for Andante exercise, measures 5-8.

This block contains two musical staves for an Andante exercise. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. Both are in 4/4 time. The tempo is marked 'Andante'. The notation includes various articulation marks such as slurs, accents, and staccato marks.

Largo

Largo

Musical notation for Largo exercise, measures 5-8.

This block contains two musical staves for a Largo exercise. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. Both are in 3/4 time. The tempo is marked 'Largo'. The notation includes various articulation marks such as slurs, accents, and staccato marks.

Allegro

In Den Haag

Allegro

Musical notation for Allegro exercise, measures 5-8.

This block contains two musical staves for an Allegro exercise. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. Both are in 6/8 time. The tempo is marked 'Allegro'. The title 'In Den Haag' is written above the staves. The notation includes various articulation marks such as slurs, accents, and staccato marks.

Allegro

In Den Haag

Allegro

Musical notation for Allegro exercise, measures 5-8.

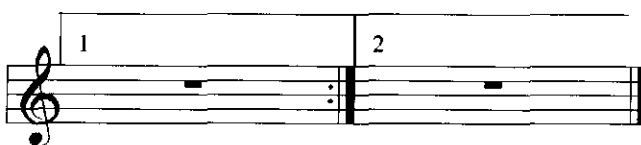
This block contains two musical staves for an Allegro exercise. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. Both are in 6/8 time. The tempo is marked 'Allegro'. The title 'In Den Haag' is written above the staves. The notation includes various articulation marks such as slurs, accents, and staccato marks.

16 Herhalingstekens

Twee dubbele maatstrepen met de puntjes naar binnen betekent: het gedeelte tussen deze tekens moet worden herhaald.

Het ééntje en het tweetje (in het Italiaans: "prima volta", "secunda volta").
Je speelt eerst de noten onder het ééntje, daarna herhalen, als je weer bij het ééntje komt, dan sla je dit ééntje over, en gaat verder met de noten die onder het tweetje staan.

Bijvoorbeeld:

D.C. = Da Capo = van voren af aan

Bijvoorbeeld:

D.C. al Fine = van voren af aan tot Fine

§ = D.S. = Dal Segno (spreek uit: "Dal Senjo" = herhalen vanaf het teken

Bijvoorbeeld:

§ al Fine = D.S. al Fine = herhalen vanaf het teken tot Fine

Bijvoorbeeld:

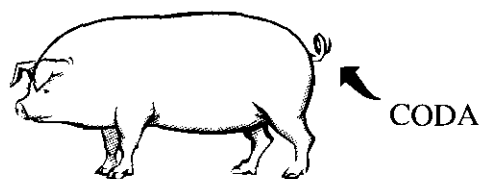

Je speelt dus eerst langs het eerste § en *Fine* tot aan het eind van de regel;

dan ga je terug naar het § en speel je vanaf dit teken tot aan de dubbele streep bij *Fine*.

D.C. al Coda = Da Capo al Coda

⊕ = CODA teken. Een CODA is een slotstuk; eigenlijk een muzikaal 'staartje'.

herhaal van het begin tot aan het codateken, dan direct op het coda gaan (volg de pijlen)

D.S. al Coda = Dal Segno al Coda

Herhaal vanaf het $\text{\textcircled{S}}$ tot aan het codateken en dan direct naar het coda gaan.

Bij D.C. (al Fine) en D.S. (al Fine) is het meestal zo dat tussentijdse herhalingen komen te vervallen. Maar er zijn wel uitzonderingen!

Soms staat er bijvoorbeeld:

D.C. con rep. = con repetizione = met herhalingen

Nu gaan we kijken of jij zelf kunt aangeven hoe de volgende stukjes gespeeld moeten worden.

- 1 Eerst alleen met je vinger langs het stukje gaan.
- 2 Daarna ook het ritme meeklappen, zingen of spelen.

17 De fermate

Dit teken boven een noot of rustteken heet **Fermate**.

De noot of rust waar de boven staat moet langer dan normaal aangehouden worden.

Je mag zelf weten hoeveel langer de toon of de rust duurt. Het hangt dus af van jouw smaak.
Wanneer je in een orkest speelt, bepaalt de dirigent hoe lang die toon of rust duurt.
Het karakter en het tempo van het muziekstuk zijn heel belangrijk voor het bepalen van de lengte van de fermate.

Bijvoorbeeld:

Er zijn ook nog belangrijke andere functies van de fermate:

- in canons geven fermates de plaatsen aan waar de verschillende stemmen kunnen afsluiten als men 'gelijk wil eindigen',
- vaak geeft de fermate in koormuziek aan waar een tekstregel (een zin) eindigt.

Heel zelden komt het ook voor dat een fermate bedoeld is om aan te geven dat je de noot of rust waar hij boven (of onder) staat juist iets **korter** moet aanhouden dan normaal.

18 De opmaat

Een muziekstuk begint niet altijd op de eerste tel van de maat. Heel vaak begint een stuk al vóór de eerste tel. Als dat het geval is spreken we van een **opmaat**.

De opmaat en de laatste maat van het muziekstuk vormen dan samen één hele maat.

Bijvoorbeeld:

Bijvoorbeeld:

Bijvoorbeeld:

19 Ons toonsysteem

Stamtonen zijn tonen zonder kruizen of mollen.

Zoals je weet gebruiken we de eerste zeven letters van het alfabet om de tonen een naam te geven (A - B - C - D - E - F - G)

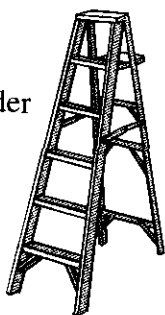
We bekijken dit rijtje noten:

C D E F G A B C

We noemen dit rijtje de stamtoonladder van C, omdat deze geen kruizen of mollen heeft.

Een toonladder is een ladder van tonen.

Tussen de tonen zitten afstanden net als bij een gewone trap.

Er is één verschil: de afstanden tussen de toontrappen zijn niet allemaal gelijk. Meestal is de afstand (= **interval**; zie ook Hoofdstuk **Intervallen**) tussen twee tonen een hele toonsafstand; maar soms ook een halve toonsafstand.

Op een toetsinstrument (bijvoorbeeld op een piano of een keyboard) ziet de stamtoonladder er zo uit:

Zoals je ziet: er zijn witte en zwarte toetsen.

De witte toetsen vormen de stamtoonladder van C.

Als je witte en zwarte toetsen op het rijtje af speelt, leg je iedere keer een halve toonsafstand af.
Na de C komt een zwarte toets: dat is een halve toonsafstand.

Wat valt je op?

Tussen de E - F en tussen B - C zit géén zwarte toets.

Tussen deze tonen zit dus maar een halve toonsafstand.

C	D	E - F	G	A	B - C
1	1	$\frac{1}{2}$	1	1	$\frac{1}{2}$

Stamtonen kun je verhogen en verlagen met een halve toon door middel van kruizen en mollen.

	#						
	CIS		DIS		FIS		GIS
	↗		↗		↗		↗
C		D	E - F	G	A	B - C	
♭	DES		ES		GES		AS
	↘		↘		↘		↘
							BES

De kruizen en de mollen die je hier ziet staan zijn in dit geval de zwarte toetsen!

Met andere woorden:

- een **CIS** klinkt als een **DES**
- een **DIS** klinkt als een **ES**
- een **FIS** klinkt als een **GES**
- een **GIS** klinkt als een **AS**
- een **AÏS** klinkt als een **BES**

Dit noemen we **ENHARMONISCH GELIJKE TONEN**.

Ze klinken hetzelfde maar heten anders.

VRAGEN:

Hoe klinkt een EÏS? _____

Hoe klinkt een BIS? _____

Hoe klinkt een FES? _____

Hoe klinkt een CES? _____

Wat is een chromatische toonladder:

Als je alle toetsen op het rijtje af speelt, leg je iedere keer een halve toonsafstand af. Ook op de andere instrumenten kun je alle tonen op het rijtje af spelen. Je krijgt dan een toonladder die **uit alleen maar halve afstanden** bestaat. Deze toonladder noemen we: **chromatische** toonladder.

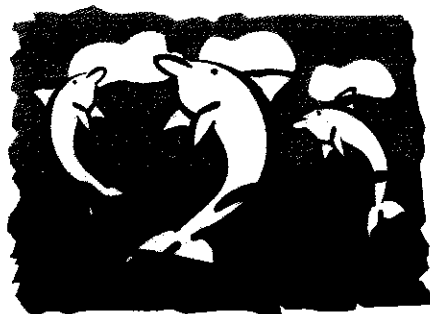

20 Intervallen, grote tertstoonladder

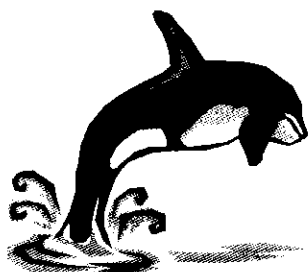
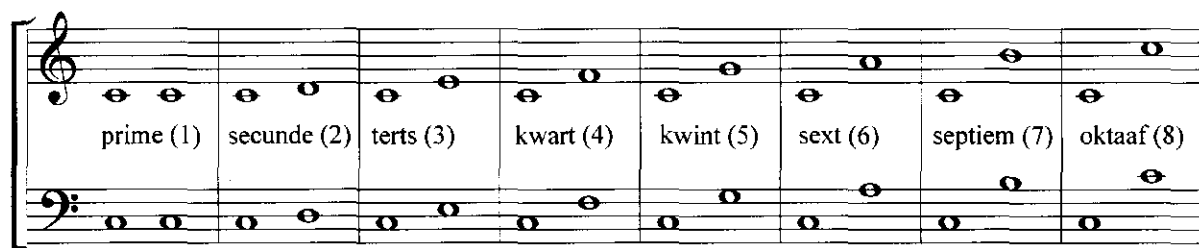
Een **interval** is de afstand in hoogte tussen twee tonen.

Elk interval heeft een naam. De hoofdnamen zijn:

PRIME	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	1
SECUNDE	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	2
TERTS	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	3
KWART	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	4
KWINT	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	5
SEXT	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	6
SEPTIME	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	7
OKTAAF	wordt ook wel aangegeven door het cijfer	8

In notenbeeld ziet het er als volgt uit:

In het vorige hoofdstuk hebben we geleerd dat de afstand tussen twee tonen niet altijd gelijk is!!

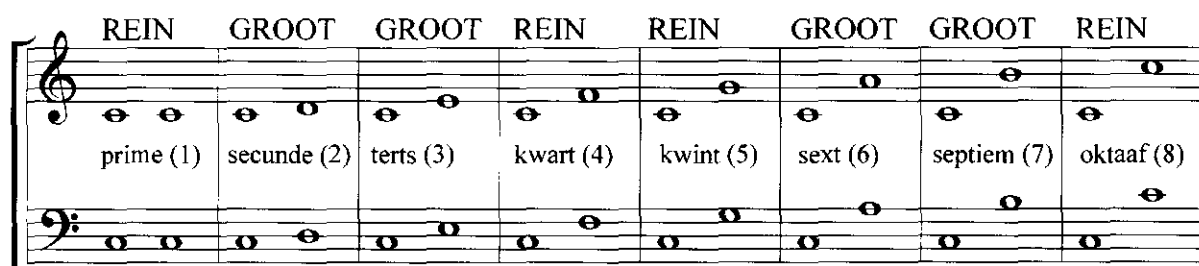
Bijvoorbeeld:

De afstand C - E is twee hele tonen, maar de afstand C - ES is anderhalve toon.

Toch noemen we beide toonsafstanden **TERTS**.

Om verwarring te voorkomen geven we de intervallen daarom **bijnamen**.

Voorlopig houden wij ons alleen maar bezig met de intervallen zoals ze voorkomen in de stamtoonladder van C.

Let op:

1, 4, 5 en 8 noemen we rein.

2, 3, 6 en 7 noemen we groot.

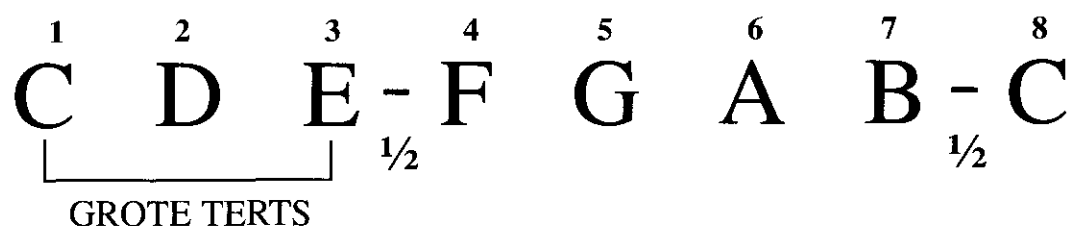
Dus de afstand C - E noemen we een **GROTE TERTS**, omdat de E de derde toon is van de toonladder van C.

We noemen daarom onze STAMTOONLADDER de **GROTE TERTSTOONLADDER van C**,

of kortweg: **C - GROOT**

of: **C - MAJEUR** (dus C-groot en C-majeur betekenen hetzelfde!)

Een kenmerk van die toonladder is dat de terts groot is en dat tussen de E en de F en tussen de B en de C een halve toonsafstand zit.

Alle grote tertstoonladders hebben dezelfde opbouw.

In C-groot zitten de halve tonen tussen de E en de F en tussen de B en de C.

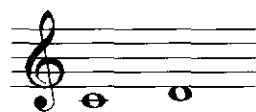
Dat is dus tussen de **3e en de 4e** toon en tussen de **7e en de 8e** toon.

Dit geldt voor alle grote tertstoonladders!!

Probeer de volgende intervallen ook op het gehoor te herkennen:

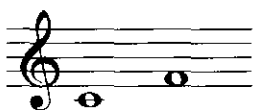
(reine) prime 2 dezelfde klanken na elkaar

(grote) secunde de eerste 2 tonen van 'Vader Jacob' of
de eerste 2 tonen van de majeur ladder (do - re)

(grote) terts de eerste 2 tonen van '1, 2, 3, 4 Hoedje van Papier' of
de eerste 2 tonen van 'Er is een kindeke...'

(reine) kwart de eerste 2 tonen van het 'Wilhelmus'

(reine) kwint de eerste 4 tonen van 'Kortjakje'

21 De grote tertstoonladders tot en met 3 kruizen en 3 mollen

Voor het A-examen moet je de toonladders tot en met 3 kruizen en mollen kennen.
Je moet ze natuurlijk ook kunnen spelen (uit het hoofd).

Hoe vinden we de toonladders met kruizen?

We gaan uit van de stamtoonladder:

$$\begin{array}{cccc|cccc} \text{C} & \text{D} & \text{E} & - \text{F} & \text{G} & \text{A} & \text{B} & - \text{C} \\ & 1 & & 1 & & 1 & & 1 \\ & & & \frac{1}{2} & & & & \frac{1}{2} \end{array}$$

We hebben deze door midden gedeeld.

Wat valt je op?

Beide stukjes hebben dezelfde opbouw!

Dat betekent dat de **2e helft** van de toonladder van C het begin zou kunnen zijn van....?
van G !!

$$\begin{array}{cccc|cccc} \text{G} & \text{A} & \text{B} & - \text{C} & \text{D} & \text{E} & - \text{F} & \text{G} \\ & 1 & & 1 & & 1 & & 1 \\ & & & \frac{1}{2} & & & \frac{1}{2} & \end{array}$$

Máár, de afstand F - G is geen halve, maar een hele toon. Als we de F verhogen naar FIS, dan klopt het wel!

$$\begin{array}{cccc|cccc} \text{G} & \text{A} & \text{B} & - \text{C} & \text{D} & \text{E} & \text{Fis} & - \text{G} \\ & 1 & & 1 & & 1 & & 1 \\ & & & \frac{1}{2} & & & & \frac{1}{2} \end{array}$$

Dus de toonladder van G heeft één kruis: de FIS.

Hier kun je steeds mee doorgaan door weer vanaf de 2e helft van de toonladder te beginnen en naar boven te gaan.

Hoe vaak kun je dit doen?

De toonladders met mollen krijg je door andersom te werk te gaan.

We gaan weer uit van de C:

C D E - F | G A B - C
1 1 1/2 | 1 1 1/2

De eerste helft van de toonladder van C zou het einde kunnen zijn van de toonladder van:

Juist, van F !

F G A B | C D E - F
1 1 1 | 1 1 1/2

Maar, de afstand A - B is geen halve, maar een hele toon. Als we de B verlagen naar BES, dan klopt het wel !

F G A - Bes | C D E - F
1 1 1/2 | 1 1 1/2

Dus de toonladder van F heeft één mol, de BES.

Hier kun je steeds mee doorgaan, door weer vanaf de 1e helft van de toonladder van F te beginnen en naar beneden te gaan.

Wat zijn de laddereigen tonen van een toonladder?

Laddereigen tonen zijn de tonen die in die toonladder voorkomen.

Voorbeeld: een FIS is een laddereigen toon van de toonladder van G want die toonladder heeft één kruis aan de sleutel. De FIS is geen laddereigen toon van de toonladder van C, want die toonladder heeft geen kruizen of mollen aan de sleutel.

Vraag: is de BES een laddereigen toon van de toonladder van F?

Toonladder opbouw oefening

- Op de volgende bladzijdes kun je zelf alle toonladders opschrijven die je moet kennen voor het A-examen.
- Vergeet niet de voortekens bij de sleutel te schrijven.
- Schrijf steeds de notennaam erboven.
- Je mag natuurlijk je eigen sleutel kiezen.

Toonladders met kruizen

Het **tweede deel** van de toonladder wordt als eerste deel van de volgende toonladder gebruikt. Het startpunt is telkens de 5de toon. (Denk je eraan de notennaam erboven te schrijven?) De zevende toon wordt steeds verhoogd en krijgt er dus een **kruis** bij!

C		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: E - F en B - C
G		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___
D		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___
A		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___

voortekens invullen!

C		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: E - F en B - C
G		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___
D		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___
A		De halve toonsafstanden bevinden zich tussen: ___ - ___ en ___ - ___

Toonladders met mollen

Het **tweede deel** van de toonladder wordt als eerste deel van de volgende toonladder gebruikt.
 Het startpunt is telkens de 5de toon naar beneden. (Dit is hetzelfde als de 4de toon naar boven!!!)
 De vierde toon wordt steeds verlaagd en krijgt er dus een **mol** bij!

C

C D E - F G A B - C
1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
E - F en B - C

F

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

Bes

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

Es

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

voortekens invullen!

C

C D E - F G A B - C
1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
E - F en B - C

F

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

Bes

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

Es

1 2 3 - 4 5 6 7 - 8

De halve toons-
afstanden bevinden
zich tussen:
___ - ___ en ___ - ___

Nu je de toonladders tot en met drie kruizen en mollen hebt gevonden, kunnen we de namen van de intervallen toepassen.

Zoals je gezien hebt in het hoofdstuk over de intervallen zijn in een grote tertstoonladder de intervallen:

*1, 4, 5 en 8 altijd rein,
2, 3, 6 en 7 altijd groot.*

Dit geldt voor alle grote tertstoonladders.

Schrijf bij de oefeningen hieronder de volledige naam van het interval op de stippellijn.

Kies je eigen sleutel.

bijvoorbeeld:

grote terts

.....

bijvoorbeeld:

grote terts

.....

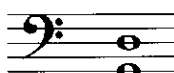
.....

.....

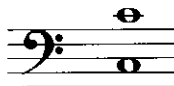
.....

.....

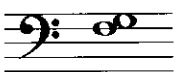
.....

.....

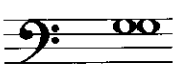
.....

.....

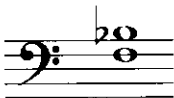
.....

.....

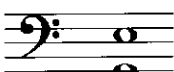
.....

.....

.....

.....

.....

.....

22 Drieklanken

Wat is een **drieklank**?

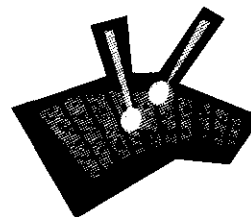
De naam zegt het al: **een klank van drie tonen**.

Wanneer je een blaasinstrument bespeelt, kun je niet gelijktijdig de 3 tonen van een drieklank spelen. Je kunt ze wel ná elkaar spelen. Dat noemen we het spelen van een gebroken drieklank.

Wanneer je de tonen van de drieklank gelijktijdig wilt spelen dan kun je dat doen op een toetsinstrument. Voorbeelden van toetsinstrumenten zijn: piano, keyboard of accordeon.

Het gelijktijdig spelen van de tonen van een drieklank kan bijvoorbeeld ook op een klokkenspel of een xylofoon: dit zijn zogenaamde melodische slaginstrumenten.

Een ander woord voor drieklank is **ACCOORD**.

Een drieklank of accoord bestaat uit de volgende tonen van de ladder:

De **PRIME** (1)

De **TERTS** (3)

De **KWINT** (5)

Voorbeeld:

C	D	E	F	G	A	B	C
1	2	3	4	5	6	7	8
X		X		X			X

De drieklank van de grote tertstoonladder van C bestaat dus uit:

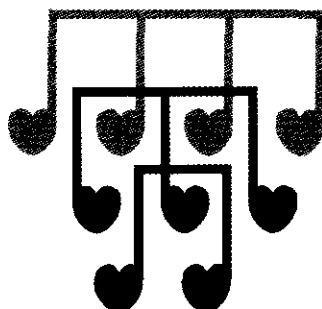
C E G

De eerste toon wordt ook wel **grondtoon** genoemd.

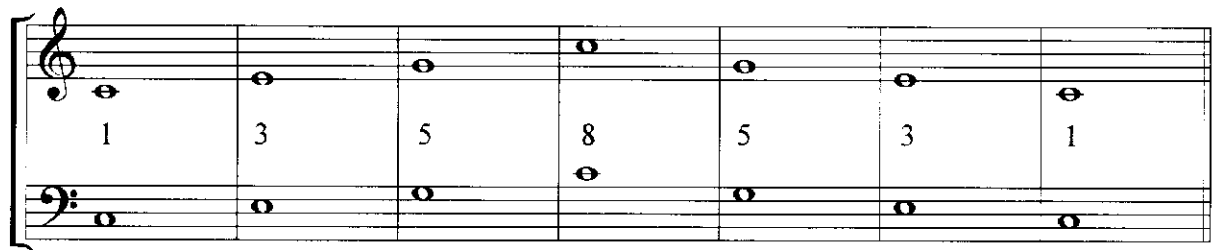
Als je de drieklank in de les speelt, speel je meestal de 8e toon van de toonladder erbij.

Dus: je begint op de **grondtoon**, dan speel je de **terts**, dan de **kwint** en als laatste het **octaaf**.

Als je van het octaaf vervolgens ook weer naar beneden gaat klinkt het echt helemaal 'af'. Je hebt dan een **lang gebroken drieklank** gespeeld. (zie de notenvoorbeelden op de volgende bladzijde)

In notenbeeld ziet de drieklank er als volgt uit:

Tijdens je lessen leer je toonladders en drieklanken spelen.

Probeer dan het onderstaande ritme te spelen en geleidelijk sneller tot dat je ongeveer het tempo ♩ = ± 84 kunt halen.

Ook tijdens het A-examen speel je toonladders en drieklanken (t/m 3 kruizen en 3 mollen). Dit doe je dan zonder noten, dus helemaal uit het hoofd! Hieronder staat een voorbeeld van de manier waarop je dat het beste kunt doen.

Samen met je docent kun je natuurlijk ook andere manieren bedenken, door te spelen met:

- * andere articulaties (hieronder staat een voorbeeld)
- * andere ritmes.

Je docent kan je natuurlijk nog meer voorbeelden laten horen!

Hieronder zie je een aantal lege notenbalken. De bedoeling is dat je zelf de drieklanken noteert boven de streepjes. Als voorbeeld staat de drieklank van C-groot al ingevuld. (Op de volgende pagina staat hetzelfde maar dan in de F-sleutel).

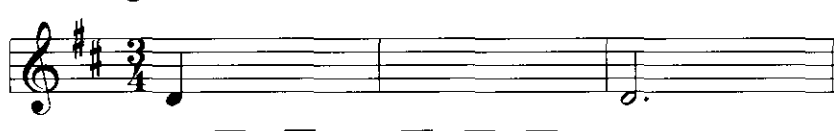
C - groot

G - groot

D- groot

A- groot

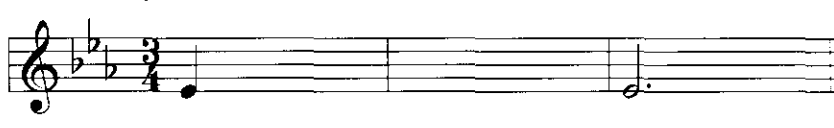
F - groot

Bes - groot

Es - groot

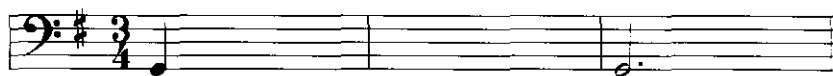

Hieronder zie je een aantal lege notenbalken. De bedoeling is dat je zelf de drieklanken noteert boven de streepjes. Als voorbeeld staat de drieklank van C-groot al ingevuld. (Op de vorige pagina staat hetzelfde maar dan in de G-sleutel).

C - groot

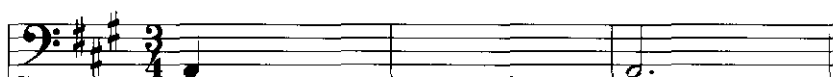
G - groot

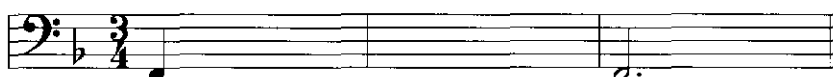
D- groot

A- groot

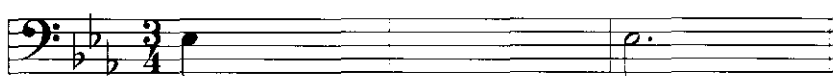
F - groot

Bes - groot

Es - groot

23 Geluid, stemming en omvang

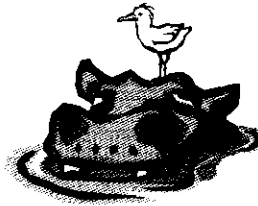
Geluid is een verzamelnaam voor alles wat je kunt horen.

Wanneer je wilt praten of zingen, haal je eerst **adem**, de lucht gaat dan langs je stembanden (snaren), die brengen de lucht in trilling en de mondholte verandert het geluid.

Zeg maar eens "oei". Eerst is er veel ruimte in je mond (oe), en dan weinig (i).

Geluid ontstaat dus door dat de lucht in trilling wordt gebracht. De trillingen verplaatsen zich door de lucht. Je kunt trillingen in de lucht vergelijken met trillingen in het water.

Wanneer zich iets in het water beweegt zie je golfjes die zich vanuit het middelpunt steeds verder verplaatsen. Het ene golfje duwt de andere voort.

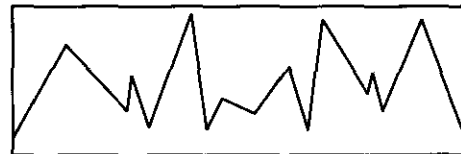

Er zijn twee soorten trillingen: **regelmatige** en **onregelmatige**.

Regelmatige trillingen duren allemaal even lang en dan spreken we van een **toon**.

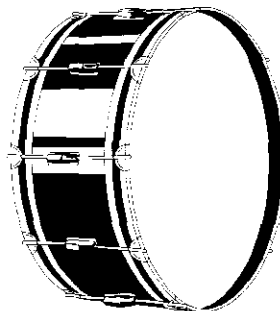
Onregelmatige trillingen zijn erg verschillend en dan spreken we van **geruis**.

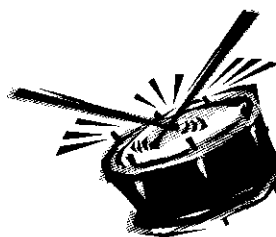
Binnen onze orkesten hebben we instrumenten die tonen voortbrengen en ook instrumenten die geruis laten horen. Wanneer een instrument bijvoorbeeld uit **buizen** bestaat (zoals trompet, hoorn, trombone, bastuba) of uit een lange pijp, (zoals fagot, klarinet, fluit, hobo) dan worden de trillingen in het instrument vastgehouden. Er komt dan een **toon** uit het instrument.

Een instrument dat **geruis** voortbrengt is bijvoorbeeld de grote trom. Deze trom heeft twee vellen.

Wanneer je op het ene vel slaat gaan de trillingen er aan de andere kant weer uit zonder dat ze mooi regelmatig gevormd worden. Je hoort een lage "boem", maar je kunt niet zeggen welke toon het is.

Ook de kleine trom is zo'n instrument, alleen klinkt deze hoger. Het vel is kleiner en staat strakker gespannen dan bij de grote trom.

Bij koperen blaasinstrumenten zoals de trompet, hoorn en trombone ontstaat de toon doordat de lippen de lucht aan het trillen brengen. Wanneer je je lippen spant gaat de toon omhoog, wanneer je je lippen ontspant gaat de toon omlaag.

Bij de houten blaasinstrumenten met een riet (enkel- of dubbelriet) ontstaat de toon doordat het riet door de lucht aan het trillen wordt gebracht.

(Dwarsfluiten rekenen we wel tot de houten blaasinstrumenten, ook al hebben ze geen riet, en zijn ze tegenwoordig meestal niet van hout gemaakt. Vroeger waren fluiten wel allemaal van hout).

trompet

klarinet

We kunnen met onze oren heel veel horen: van ongeveer 16 trillingen per seconde tot wel 20.000 trillingen per seconde.

Te harde geluiden kunnen je gehoor beschadigen waardoor je na enige tijd niet alles goed meer hoort. Wees dus zuinig op je gehoor en draai je walkman of discman niet constant op de maximale sterkte. Om je een idee te geven van de snelheid van de trillingen:

Deze "a" heeft ongeveer 440 trillingen per seconde.
Op de "a" worden orkesten vaak afgestemd.

Stemming en omvang van je instrument

Er zijn instrumenten die in C gestemd zijn (zoals fluit en hobo) en veel instrumenten zijn in Bes gestemd (zoals klarinet en trompet). Saxofoons heb je in Es en in Bes. Dit komt omdat de instrumenten allemaal verschillend van lengte zijn.

Als een klarinettist met een fluitist wil samenspelen kunnen ze niet dezelfde partij gebruiken. De partij van de klarinet moet één hele toon hoger staan dan die van de fluit. Misschien heb je ook al eens gemerkt dat de dirigent het orkest op verschillende tonen afstemt.

Stel je voor dat iedereen hetzelfde melodietje wil spelen. De verschillende instrumenten hebben dan andere noten die wel hetzelfde klinken.

Bijvoorbeeld: als de klarinetten *c-d-e-f-g* hebben, dan hebben de fluiten en hobo's *bes-c-d-es-f*, de altsaxofoons hebben dan *g-a-b-c-d* en de hoorns *f-g-a-bes-c*.

Vraag aan je docent hoe jouw instrument precies gestemd is en hoeveel tonen erop zitten (de omvang). Voor je A-examen moet je weten wat de **stemming** en de **omvang** van je instrument is. Hieronder kun je het invullen.

Ik speel op een, die is gestemd in

Vul op de notenbalk -in je eigen sleutel- de laagste en de hoogste tonen in die op jouw instrument gespeeld kunnen worden.
Vraag het aan je docent.

de laagste

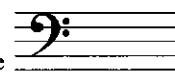
de hoogste

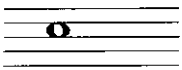
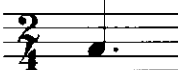
de laagste

de hoogste

24 Theorievragen over de hoofdstukken 1 t/m 23

- 1 Dit is een
 Weet je ook hoe lang deze noot duurt? 0 ja 0 neen
 Waarom wel?
 Waarom niet?
- 2 Dit is een
 Weet je ook hoe lang deze noot duurt? 0 ja 0 neen
 Waarom wel?
 Waarom niet?
- 3 Dit is eennoot, en deze duurt
 tel(len).
- 4 Hoe lang duurt deze noot? tel(len)
- 5 Dezelfde noot! Hoe lang duurt deze? tel(len)
- 6
 - a) Hoe wordt deze maatsoort ook wel genoemd?

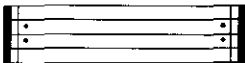
 - b) In plaats van kun je ook getallen plaatsen, welke?

7 a) Kruis aan wat van toepassing is:

	enkelvoudig	samengesteld
C		
3 4		
6 8		
C		
3 8		

7 b) Kruis aan wat van toepassing is:

	2 - delig	3 - delig
C		
3 4		
6 8		
C		
3 8		

8 Als je dit ziet staan moet je het gedeelte tussen de puntjes:

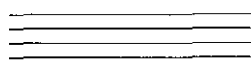
- 0 a. overslaan
0 b. herhalen

9 a) D.S.= en betekent

b) D.C. = en betekent

10 is een

11 Teken je eigen sleutel en de drie eerste kruizen in de juiste volgorde.

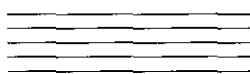

Wat zijn de namen van deze kruizen in de juiste volgorde:

1 2 3

12 Teken je eigen sleutel en de drie eerste mollen in de juiste volgorde.

Wat zijn de namen van deze mollen in de juiste volgorde:

1 2 3

13 Een $\sharp$ voor een noot ver de toon met een 0 a) halve afstand
0 b) hele afstand

14 Een $\flat$ voor een noot ver de toon met een 0 a) halve afstand
0 b) hele afstand

15 Dit $\flat$ is een Wanneer dit teken voor een noot staat:

- 0 a) klinkt de toon een hele afstand hoger
- 0 b) klinkt de toon een hele afstand lager
- 0 c) klinkt de toon een halve afstand hoger
- 0 d) klinkt de toon een halve afstand lager
- 0 e) klinkt de toon weer zoals hij oorspronkelijk was

16 Wat is articulatie?

.....

17 Vul bij de volgende drie notenvoorbeelden in hoe de articulatie heet en hoe je het moet spelen.

a) heet

de noten spelen

b) heet

de noten spelen

c) heet

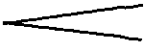
de noten spelen

18 De namen van de stamtonen zijn:

.....

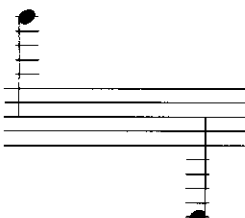

- 19 a) Wat is een interval?
- b) Noem de namen in de juiste volgorde:
.....
- c) Welke intervallen zijn altijd rein?
.....
- d) Welke intervallen zijn altijd groot?
.....
- e) Vul hieronder de juiste notennamen in:
 de reine prime op G; de grote secunde op C;
 de grote terts op F; de reine kwart op G;
 de reine kwint op C; de grote sext op F;
 de grote septiem op G; het rein octaaf op F
- 20 Kies het rijtje met vier laddereigen tonen van de toonladder van F.
- 0 a) F, BES, ES, C
 0 b) FIS, BES, E, C
 0 c) F, BES, E, C
- 21 De toonladder die alleen uit halve afstanden bestaat noemen we de
toonladder.
- 22 De halve toonsafstanden in een grote terstoonladder bevinden zich altijd tussen
 de en de toon en tussen de en de toon. (cijfers invullen)
- 23 Noem **de namen van de noten** waartussen halve toonafstanden zitten
 in de toonladders van:
- a) toonladder van F: tussen en en tussen en
- b) toonladder van G: tussen en en tussen en
- c) toonladder van Bes: tussen en en tussen en

- 24 Vul hieronder in **hoeveel** en **welke** voortekens de gevraagde toonladder heeft.
Voorbeeld: de toonladder van Es heeft: **3 mollen** : **Bes, Es, As**.
- a) De toonladder van F heeft::
- b) De toonladder van A heeft::
- c) De toonladder van D heeft::
- d) De toonladder van Bes heeft::
- 25 Uit welke tonen van de toonladder bestaat de drieklank? (cijfers invullen)
-
- 26 a) Noem de drieklank van G: - -
b) Noem de drieklank van C: - -
c) Noem de drieklank van F: - -
d) Noem de drieklank van Es: - -
- 27 Wat is dynamiek?
-
- 28 ***p*** = en betekent spelen
- 29 ***ff*** = en betekent spelen
- 30 ***f*** = en betekent spelen
- 31 ***diminuendo*** of ***dim.*** betekent spelen
- 32 betekent spelen
- 33 Een toevallig voorteken komt ☐ wel ☐ niet aan de sleutel voor.

- 34 Een toevallig voorteken geldt:
- ☐ a) het gehele muziekstuk
 - ☐ b) alleen in de maat waar hij staat en tot aan de volgende maatstreep
 - ☐ c) anders, namelijk

- 35 Deze kleine lijntjes boven en onder de notenbalk worden genoemd.

- 36 Geluid ontstaat doordat aan het trillen gebracht wordt.

- 37 Onregelmatige trillingen noemen we

- 38 Regelmatige trillingen noemen we

- 39 Noem een instrument dat geruis voortbrengt:

- 40 Noem een instrument dat toon voortbrengt:

- 41 Het instrument waar ik op speel is een; dit instrument brengt:

- ☐ a) toon voort
- ☐ b) geruis voort.

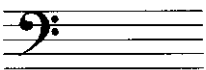
- 42 Dit is een

Wanneer dit teken in de muziek voorkomt mag de toon iets

- ☐ a) korter duren
- ☐ b) langer duren.

- 43 dit is een en die geeft de plaats van de noot aan.

- a) *largo* =
- b) *moderato* =
- c) *allegretto* =
- e) *presto* =
- f) *allegro* =
- g) *accelerando* =
- h) *ritenuto* =

45 dit is een
en die geeft de plaats van de noot aan.

46 dit is een
en die geeft de plaats van de noot aan.

47 a) dit is een

b) dit is een

c) dit is een

d) dit is een

e) dit is een

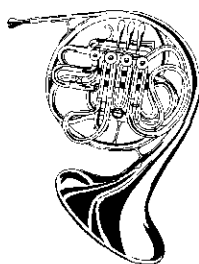
25 Afbeeldingen muziekinstrumenten

In dit hoofdstuk zie je een heleboel afbeeldingen en namen van instrumenten. Dan volgt een indeling van de instrumenten in de verschillende groepen en kun je wat te weten komen over de verschillende soorten orkesten. Dit hoofdstuk is **geen examenstof** voor het A-examen en staat hier voor je algemene ontwikkeling.

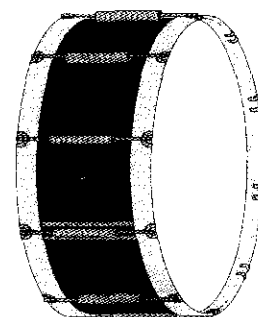
Instrumenten

bugel

hoorn

grote trom

klein trom

altsaxofon

fagot

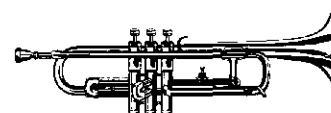
dwarsfluit

stem

hobo

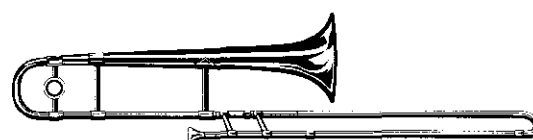
trompet

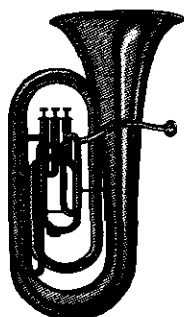
klarinet

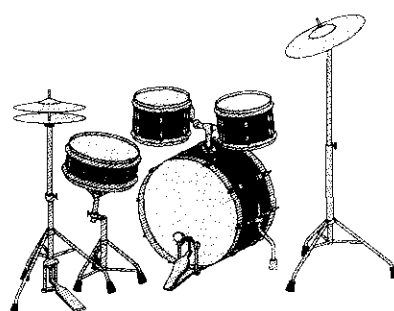
blokfluit

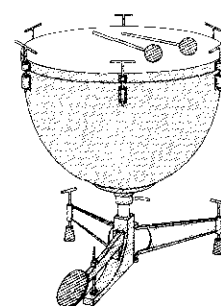
trombone

tuba

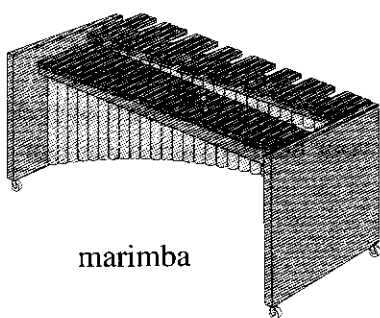

drumstel

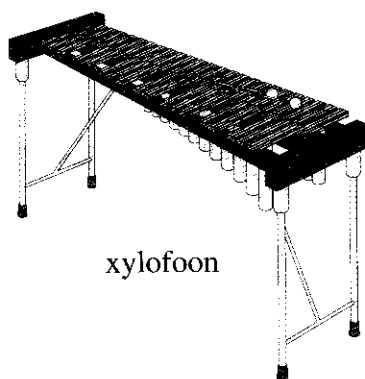

pauk

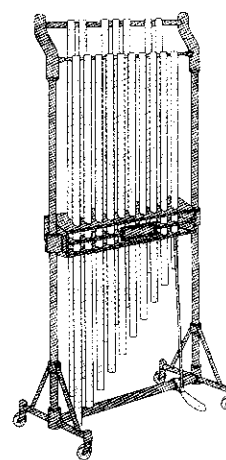

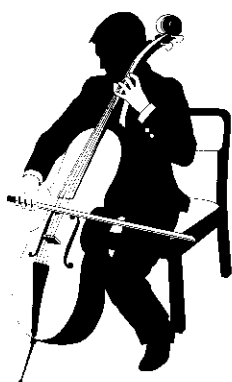
marimba

xylofoon

buisklokken

cello

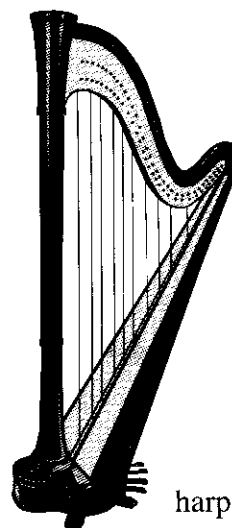
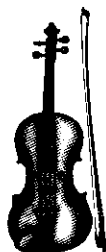
vleugel

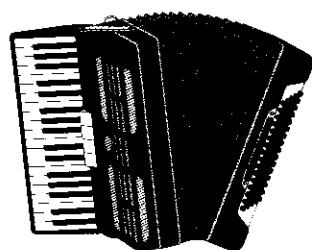
gitaar

viool

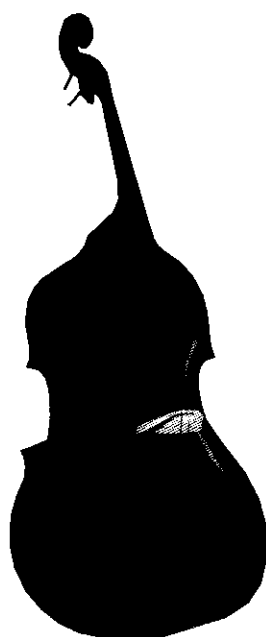
harp

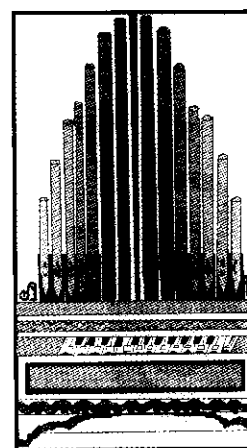
accordeon

keyboard

contrabas

pijporgel

26 Indeling van de muziekinstrumenten

Er zijn vele soorten van muziekinstrumenten. We kunnen ze onderverdelen in de volgende hoofdgroepen:

I Blaasinstrumenten

a houten blaasinstrumenten

blokfluit
dwarsfluit
hobo

klarinet
saxofoon
fagot

b koperen blaasinstrumenten

trompet
cornet
trombone

bugel
hoorn
bariton
tuba

Onze stem, het pijporgel en het akkordeon worden ook tot de blaasinstrumenten gerekend!

II Snaarinstrumenten

a gestreken:

viool
altviool

cello
contrabas

b getokkeld:

gitaar
harp
spinet

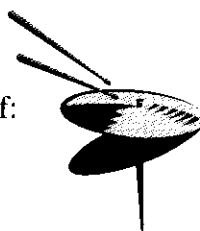
mandoline
banjo
klavecimbel

c aangeslagen:

piano

III Slaginstrumenten

a met vel:

trommel
tamboerijn

pauk
bongo

b het instrument zelf:

bekken
xylofoon
marimba

gong
vibrafoon
triangel

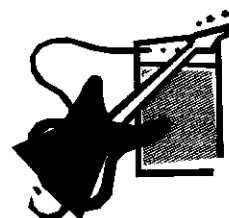
IV Elektronische instrumenten

elektronisch orgel
synthesizer
keyboard

V Elektrische instrumenten

elektrisch gitaar
elektrisch piano

Afdeling II Toonladders en Intervallen

27 De eerste vijf tonen van de grote tertstoonladder beginnend op 1

Alle majeuretoonladders zijn gebouwd met dezelfde afstanden en daarom is de klank natuurlijk ook gelijk. Als je ze speelt op je instrument verandert alleen de toonhoogte. Als je luistert zul je steeds dezelfde opeenvolging horen, die klinkt als iets wat je zou kunnen noemen:

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

of do re mi fa sol
 c d e f g

Als je dit zingt, kun je dit steeds op dezelfde hoogte doen terwijl je de notennamen aanpast.

We zingen:

1	2	3	4	5*
---	---	---	---	----

(* toelichting voor de docent: de begintoon is steeds ± a)

daarna:

c	d	e	f	g
g	a	b	c	d
d	e	fis	g	a
a	b	cis	d	e
f	g	a	bes	c
bes	c	d	es	f
es	f	g	as	bes

In een orkest spelen de verschillende instrumenten een eigen, andere notentekst die toch hetzelfde klinkt:
als bijvoorbeeld de klarinetten **c-d-e-f-g** hebben, dan hebben de fluiten en hobo's: **bes-c-d-es-f**, de altsaxen hebben dan **g-a-b-c-d** en de hoorns **f-g-a-bes-c**.

Een afgerond melodietje met deze 5 tonen zou bijvoorbeeld zo kunnen klinken:

1	2	3	4	5	3	1*
---	---	---	---	---	---	----

(* de docent speelt of zingt de reeks steeds een keer voor)

Daarna:

1		c	d	e	f	g	e	c
2		g	a	b	c	d	b	g
3		d	e	fis	g	a	fis	d
4		a	b	cis	d	e	cis	a
5		f	g	a	bes	c	a	f
6		bes	c	d	es	f	d	bes
7		es	f	g	as	bes	g	es

Op de notenbalk ziet dit er als volgt uit:

a) in de vioolsleutel

b) in de bassleutel

The image shows seven musical staves, numbered 1 to 7. Each staff contains two measures of music. The first measure is in treble clef and the second is in bass clef. The key signature changes for each staff: Staff 1 is C major (no sharps or flats); Staff 2 is D major (one sharp, F#); Staff 3 is E major (two sharps, F# and C#); Staff 4 is F# major (three sharps, F#, C#, and G#); Staff 5 is G major (one sharp, F#); Staff 6 is F major (one flat, Bb); Staff 7 is E-flat major (two flats, Bb and Fb).

Nu volgen nog wat voorbeelden van melodietjes die je met de eerste 5 tonen kunt maken:

8		1	3	2	5	1	2	1
9		1	5	4	2	3	2	1
10		1	5	3	4	5	5	1
11		1	2	3	4	2	2	1
12		1	3	4	2	1	5	1

We zingen in de les nr. 8 en 9 t/m 3 kruizen en 3 mollen.

Huiswerk 1

Zing thuis de nrs. 10, 11 en 12 t/m 3 kruizen en 3 mollen.

Zing eerst op cijfers, vervolgens op de notennamen vanaf de notenbalken hierna.

Op de notenbalk ziet dit er als volgt uit:
in de vioolsleutel t/m 3 kruizen

hobo hoorn klarinet alt-saxofoon

Measures 8-12 are written in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#). The notation is as follows:

- Measure 8: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (half).
- Measure 9: A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter), B4 (quarter), A4 (quarter), G4 (half).
- Measure 10: F#4 (quarter), E4 (quarter), D4 (quarter), C4 (half), B3 (half).
- Measure 11: A3 (quarter), G3 (quarter), F#3 (quarter), E3 (half), D3 (half).
- Measure 12: C3 (quarter), B2 (quarter), A2 (quarter), G2 (half), F#2 (half).

in de vioolsleutel t/m 3 mollen

Measures 8-12 are written in treble clef with a key signature of three flats (Bb, Eb, Ab). The notation is as follows:

- Measure 8: C4 (quarter), D4 (quarter), E4 (quarter), F4 (quarter), G4 (half).
- Measure 9: A4 (quarter), Bb4 (quarter), C5 (quarter), Bb4 (quarter), A4 (quarter), G4 (half).
- Measure 10: F4 (quarter), E4 (quarter), D4 (quarter), C4 (half), B3 (half).
- Measure 11: A3 (quarter), G3 (quarter), F3 (quarter), E3 (half), D3 (half).
- Measure 12: C3 (quarter), B2 (quarter), Ab2 (quarter), G2 (half), F2 (half).

Huiswerk 2

Werk nu zelf de volgende oefeningen in de gevraagde toonsoorten uit op de notenbalken hieronder. Je mag natuurlijk ook ander muziekpapier gebruiken. Daarna zingen op notennamen.

13		1	2	3	4	3	2	1
14		1	2	3	1	4	2	1
15		1	3	2	4	3	2	1
16		1	5	4	3	2	3	1
17		1	3	5	1	3	2	1

Invul- en zingoefening

toonsoort.....

- Kijk eerst in welke toonsoort dit 5-tonen melodietje staat (invullen)
- Vul de cijfers in (1 t/m 5) op de daarvoor bestemde plaats
- Zing het melodietje op cijfers
- Zing het melodietje op notennamen (letters)

Huiswerk 3

Met onderstaande melodietjes kun je verschillende oefeningen doen:

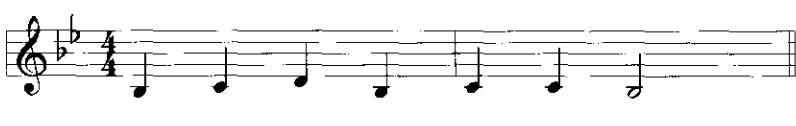
- Kijk eerst in welke toonsoort deze 5-tonen melodietjes staan (erbij schrijven!)
- Vul de cijfers in (1 t/m 5) onder de noten op de daarvoor bestemde plaats
- Zing alle melodietjes op cijfers
- Zing alle melodietjes op notennamen (op letters of op do-re-mi !)
- Maak op een apart notenblad zelf vijf nieuwe melodietjes in verschillende toonsoorten

18

toonsoort:

19

toonsoort:

20

toonsoort:

21

toonsoort:

22

toonsoort:

Huiswerk 4

Nu volgen een aantal langere melodietjes die gebruik maken van 5 tonen (beginnend op 1)

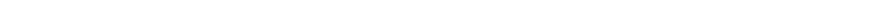
- Kijk eerst in welke toonsoort 't stukje staat (invullen!)
- Vul de cijfers in onder de noten (1 t/m 5); zet letters boven de noten
- Tik het ritme van de melodie
- Zing op cijfers (eerst maak je alle noten even lang -dus ritmisch fout- ; daarna met de goede notenwaarden - dus ritmisch juist-)
- Zing op letters (eerst zonder ritme, daarna met ritme)
- Speel de melodie op je instrument en zing hem dan ná (op letters).

Melodische diktee's: a) toonreeksen

Vooraf laat de docent steeds de toonreeks aan het eind van de notenbalk horen.

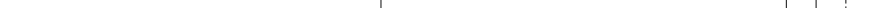
Vervolgens maat 1 en 2. De leerlingen vullen de ontbrekende noten in boven de streepjes.

31

32

33

34 Musical notation for measures 34 and 35. Measure 34 contains a half note G4 and a half note A4. Measure 35 contains a half note B4 and a half note A4.

35

36

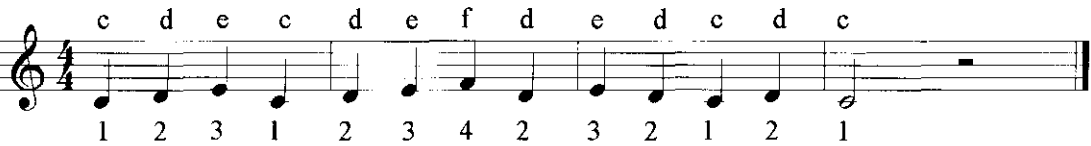
Musical notation for measure 36. The staff is in treble clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The time signature is 4/4. The melody consists of quarter notes: B-flat, A, G, F, followed by a repeat sign, then E-flat, D, C, B.

37

Lees 'Huiswerk 4' op de vorige pagina om te zien wat je met deze melodietjes moet doen.

toonsoort:

23
c d e c d e f d e d c d c
1 2 3 1 2 3 4 2 3 2 1 2 1

24

25

26

27

28

29

30

Afdeling III Maat en ritme

28 De kwartnoot als teleenheid

Inleiding

par. 1 a) 2 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 1 b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 2 a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

par. 2 b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

29 Het vorige hoofdstuk in de verkleining

Inleiding

par. 1 a) 2 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 1 b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 2 a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

par. 2 b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

30 De kwartnoot met punt als teleenheid

Inleiding

par. 1 a) 2 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 1 b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

par. 2 a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

par. 2 b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

Melodische diktee's - b) langere melodietjes - 5 tonen beginnend op 1

De leerlingen vullen de ontbrekende noten in boven de streepjes.

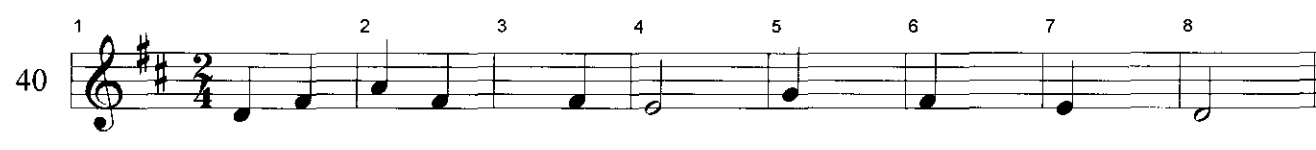
38

39

40

41

42

43

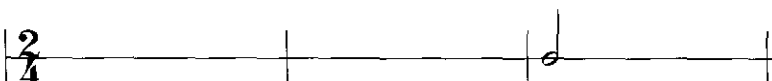

44

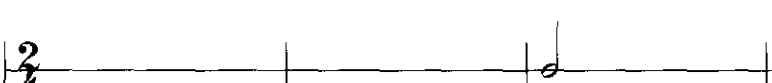

Huiswerk 1:

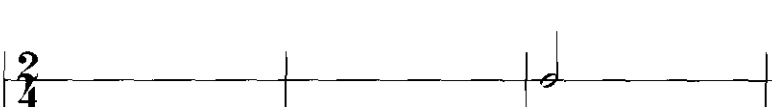
Werk zelf thuis de opeenvolgingen 1 t/m 5 uit in omgekeerde volgorde. Dus:

6) 2 - 1

7) 5 - 1

8) 6 - 1

9) 4 - 1

10) 7 - 1

Ritmisch diktee 1:

Eén van jullie kiest een ritme uit 1 t/m 10. De rest van de klas probeert te raden welke 't was.

Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Huiswerk 2: op de volgende pagina staat een werkblad waarop je dit huiswerk kunt maken.

Werk de volgende combinaties uit in noten; daarna tikken. (Denk om de extra noot)

11) 5 + 6	16) 3 + 6
12) 6 + 3	17) 2 + 7
13) 5 + 2	18) 2 + 5
14) 6 + 5	19) 6 + 7
15) 3 + 5	20) 5 + 7

Ritmisch diktee 2: (in de klas)

Welke opeenvolging wordt getikt? (kies uit 11 t/m 20)

Huiswerk 3: Maak nu zelf eens 10 combinaties of opeenvolgingen. (nummers 21 t/m 30)

twee pagina's verder staat een werkblad waarop je dit huiswerk kunt maken.

Ritmisch diktee 3: (in de klas)

De klas schrijft 't voorgetikte ritme in noten. Je kunt nu dus niet meer kiezen maar je hebt als hulpmiddel nog wel de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste bladzijde van dit hoofdstuk.

28 De kwartnoot als teleenheid

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we uit van de onderverdeling van de kwartnoot, waarin de volgende ritmische mogelijkheden: (N.B.: De halve noot is hier alleen maar een extra slotnoot. Als je de figuren tikt, klap of zingt moet je steeds deze extra slotnoot gebruiken)

1

2

3

4

5

6

7

figuur

bouwsteen

Deze 7 ritmes noemen we in dit hoofdstuk dus de 'figuren'; samen vormen zij de ritmische 'blokkendoos'.

Op blz. 101 staan deze ritmes in het groot afgedrukt: Kopieerblad nr. 1. Als je die bladzijde kopieert is dat gemakkelijk bij het maken van de oefeningen in dit hoofdstuk. Je weet dan de nummering van de ritmes en hoeft niet steeds terug te bladeren!

Par. 1a) 2 steentjes + extra noot (zonder rusten)

Nadat de docent bovenstaande figuren met de groep heeft getikt/geklopt/gezongen/gespeeld worden de volgende combinaties ervan uitgeschreven in noten. Daarna worden ze getikt (n.b.: steeds met extra slotnoot = halve noot). Hierbij is het belangrijk ook steeds vier achtste noten vóóraf te tikken.

1) 1 + 2 = Hint: tik, vóór je begint steeds figuur nr. 1

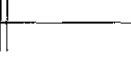
2) 1 + 5 =

3) 1 + 6 =

4) 1 + 4 =

5) 1 + 7 =

21)	
22)	
23)	
24)	
25)	
26)	
27)	
28)	
29)	
30)	

11)

12)

13)

14)

15)

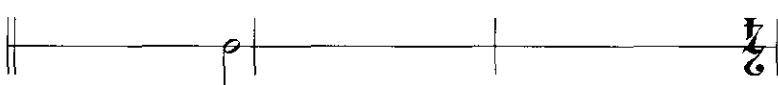
16)

17)

18)

19)

20)

Huiswerk 2:

werk de volgende combinaties uit in noten. Daarna tikken.

11) $1 + 5 + 3$

12) $1 + 3 + 5$

13) $5 + 1 + 7$

14) $5 + 6 + 7$

15) $6 + 1 + 4$

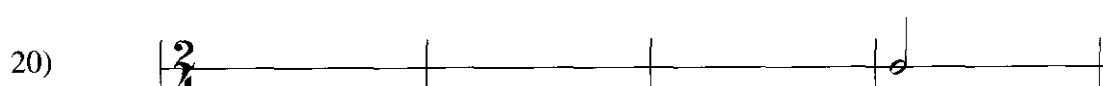
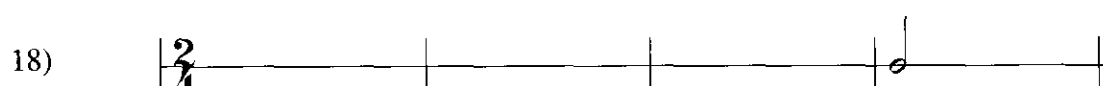
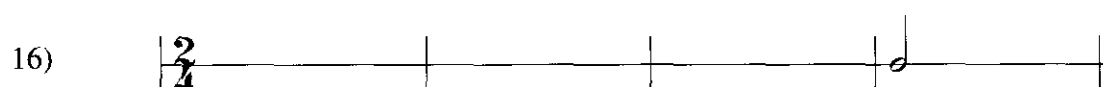
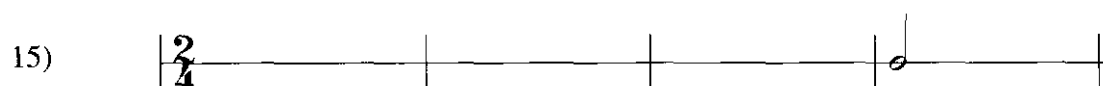
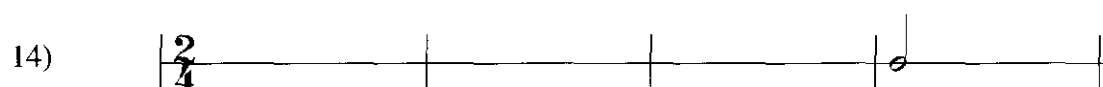
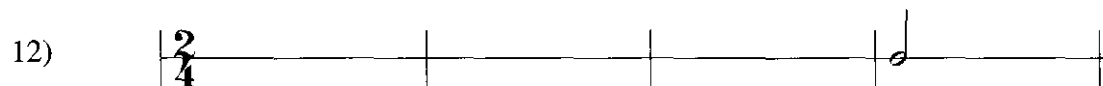
16) $6 + 6 + 2$

17) $1 + 2 + 7$

18) $1 + 5 + 2$

19) $5 + 7 + 1$

20) $6 + 2 + 4$

Ritmisch diktee 2: (in de klas)

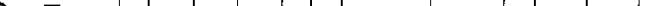
Welke opeenvolging wordt getikt (kies uit 11 t/m 20)

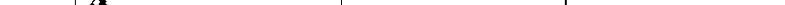
Par. 1b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

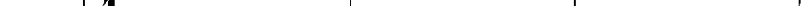
Werk de volgende combinaties uit in noten.

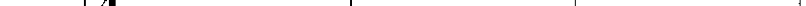
1) $1+2+5 =$

2) $1 + 5 + 2 =$

3) $1 + 3 + 7 =$

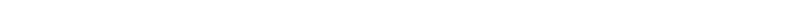
4) $1 + 7 + 2 =$

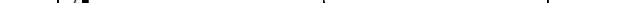
5) $1 + 4 + 6 =$

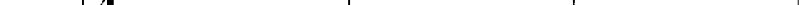
Huiswerk 1:

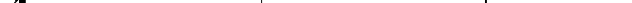
Maak zelf thuis de opeenvolgingen 1 t/m 5 uit in deze volgorde. Wat valt je op?

6) $5 + 2 + 1 =$

7) $2+5+1 =$

8) $7 + 3 + 1 =$

9) $2 + 7 + 1 =$

10) $6 + 4 + 1 =$

(Hint: tik, vóór je begint een aantal keren figuur nr. 1)

Ritmisch diktee 1:

Eén van de leerlingen tikt een van de bovenstaande opeenvolgingen van figuren.

De klas raadt welke het is. Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Par. 2a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

De behandelde ritmische figuren **met rusten**. In de onderstaande notenvoorbeelden worden sommige noten vervangen door rusten.

We tikken:

The image displays five staves of musical notation, numbered 1 through 5, representing different parts of a musical setting. Each staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The notation is as follows:

- Staff 1:** Four measures. Measure 1: quarter note G4, quarter note A4. Measure 2: quarter note Bb4, quarter note C5. Measure 3: quarter note Bb4, quarter note A4, eighth rest. Measure 4: quarter note G4, quarter rest.
- Staff 2:** Four measures. Measure 1: quarter note G4, quarter note A4. Measure 2: quarter note Bb4, eighth rest. Measure 3: quarter note A4, eighth rest, quarter note G4. Measure 4: quarter note F4, quarter rest.
- Staff 3:** Four measures. Measure 1: quarter note G4, quarter note A4, eighth rest. Measure 2: quarter note Bb4, quarter note C5. Measure 3: quarter note Bb4, quarter note A4. Measure 4: quarter note G4, eighth rest, quarter rest.
- Staff 4:** Three measures. Measure 1: quarter note G4, quarter rest. Measure 2: quarter note Bb4, quarter rest. Measure 3: half note A4.
- Staff 5:** Four measures. Measure 1: quarter note G4, eighth rest, quarter note A4. Measure 2: quarter note Bb4, quarter note C5. Measure 3: quarter note Bb4, quarter note A4. Measure 4: quarter note G4, quarter rest.

Vul eerst zelf de rusten in; daarna tikken

The first five staves of the exercise are shown. Each staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The notes and rests are as follows:

- Staff 6: Quarter note G4, quarter rest, quarter note A4, quarter note B4, quarter note C5, quarter note B4, quarter note A4, quarter note G4, quarter rest.
- Staff 7: Quarter note G4, quarter note A4, quarter note B4, quarter note C5, quarter note B4, quarter note A4, quarter note G4, quarter rest.
- Staff 8: Quarter note G4, quarter note A4, quarter note B4, quarter note C5, quarter note B4, quarter note A4, quarter note G4, quarter note.
- Staff 9: Quarter note G4, quarter note A4, quarter note B4, quarter note C5, quarter note B4, quarter note A4, quarter note G4, quarter note.
- Staff 10: Quarter note G4, quarter note A4, quarter note B4, quarter note C5, quarter note B4, quarter note A4, quarter note G4, quarter note.

Een kwartnoot is best moeilijk om te schrijven. Probeer in elk geval om deze rust altijd op dezelfde manier te tekenen, zodat het een onderdeel van jouw eigen handschrift wordt.

Hint: probeer eens een **Z** met een **C** eronder:
meer op een kwartrust lijken!

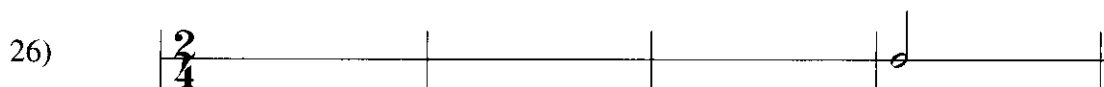
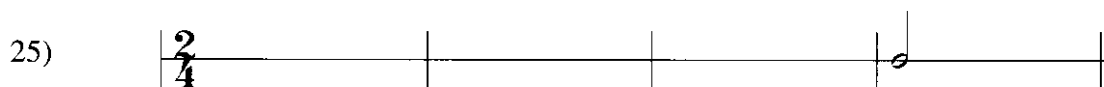
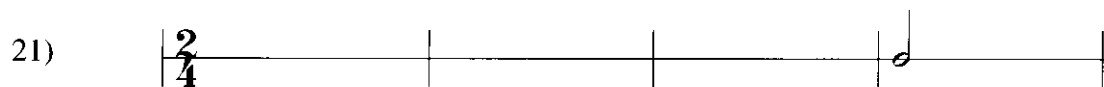

na wat oefening gaat het steeds

Huiswerk 3:

Maak nu zelf eens 10 combinaties of opeenvolgingen. (nrs. 21 t/m 30)

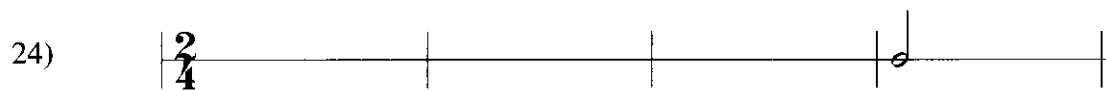
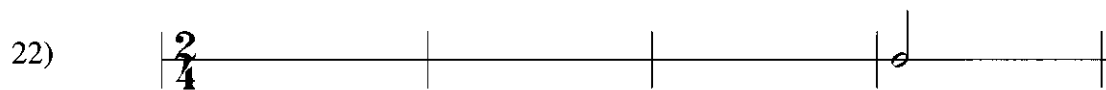
Ritmisch diktee 3: (in de klas)

De klas schrijft 't voorgetikte ritme in noten. Je kunt nu dus niet meer kiezen maar je hebt als hulpmiddel nog wel de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste bladzijde van dit hoofdstuk.

Voor de duidelijkheid neem je kopieerblad nr. 1 erbij.

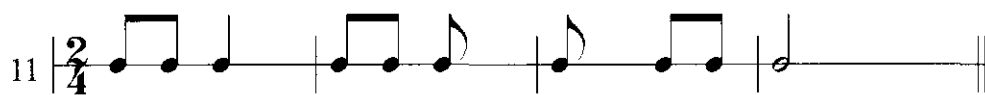

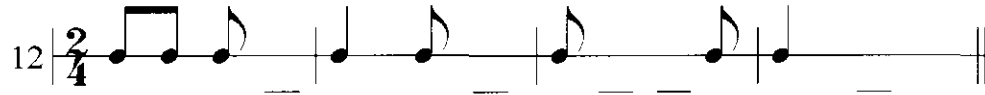
Hier kun je zelf 10 opeenvolgingen maken.

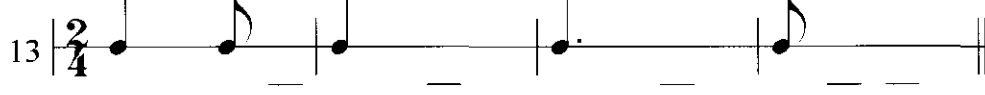

Par. 2b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

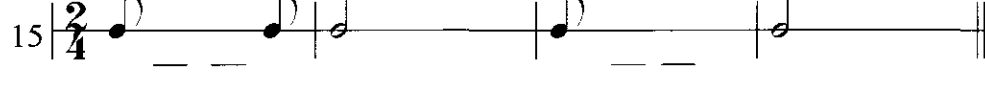
Hieronder nu een en ander toegepast in een opeenvolging van drie figuren. Vul eerst de rusten in.

11

12

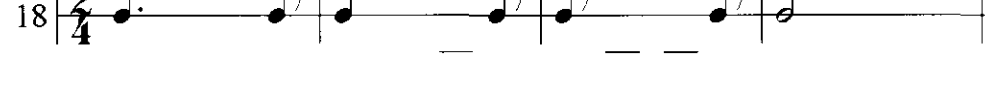
13

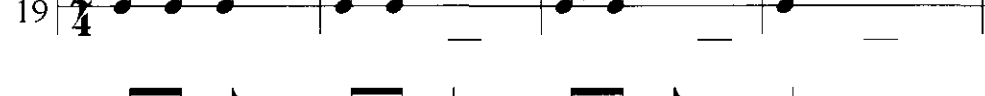
14

15

16

17

18

19

20

Maak nu zelf ook eens 10 van deze opeenvolgingen.
Op de volgende bladzijde is hiervoor een werkblad.

Enkele algemene opmerkingen over de ritmische vorming van Hoofdstuk 31:

Je kunt de ritmische figuren en combinaties op verschillende manieren oefenen:

- a) met je "favoriete hand" (ben je rechts of links?)
- b) met je "moeilijke hand" (dit omwille van de ontwikkeling van de grove motoriek!)
- c) met 2 handen (de "favoriete hand" tikt het ritme; de "moeilijke hand" tikt de pulse/de maat = ♩)
- d) als c), maar dan omgekeerd
- e) a t/m d met als puls/maat ♩, maar je tikt nu 1x per maat in plaats van 2x.
- f) vocaal: ritme gezongen en de puls met de hand of voet
- g) alle andere manieren, zoals:
 - "favoriete hand" doet het ritme; de voet doet de pulse/maat (♩ of ♩)
 - "moeilijke hand" doet het ritme; de voet doet de pulse/maat (♩ of ♩)
 - vocaal met een favoriete klank: "pam", "ta" etc.
 - met je hoofd tegen de muur etc.

Voor de docent:

N. B.: Deze manieren kunnen ook expliciet worden verwerkt tussen de oefeningen door. Bijvoorbeeld: tik deze regel volgens a) etc.

29 Het vorige hoofdstuk in de verkleining

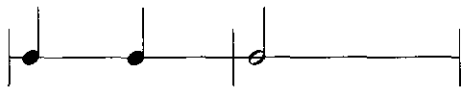
Inleiding

We bekijken de figuren van het vorige hoofdstuk nog eens.

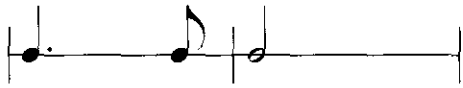
1

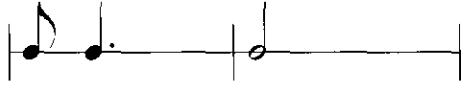
2

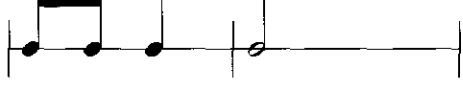
3

4

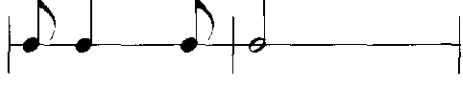
5

6

7

We kunnen alle noten van deze figuren 2 x zo kort maken:

de wordt dan

de wordt dan

de wordt dan

We krijgen dan de volgende **figuren**:

1

2

3

4

5

6

7

Deze 7 ritmes noemen we in dit hoofdstuk dus de 'figuren'; samen vormen zij de ritmische 'blokkendoos'.

Op blz. 102 staan deze ritmes in het groot afgedrukt: Kopieerblad nr. 2. Als je die bladzijde kopieert is dat gemakkelijk bij het maken van de oefeningen in dit hoofdstuk. Je weet dan de nummering van de ritmes en hoeft niet steeds terug te bladeren!

Wanneer we tikken met als pulse **de kwartnoot** zul je merken dat de klank precies hetzelfde is.

We tikken 2) daarna 2)
3) daarna 3) etc.

Nadat de docent bovenstaande figuren met de groep heeft getikt/geklopt/gezongen etc. worden de volgende combinaties uitgeschreven in noten. Daarna worden ze getikt (nb.: steeds met extra slotnoot = halve noot). Hierbij is het belangrijk ook steeds vier zestiende noten vóóraf te tikken.

N.B.: vergelijk deze opeenvolgingen
eens met die op blz. 69.
Ze klinken hetzelfde!

5) $1 + 7 =$

werk zelf thuis de opeenvolgingen uit in omgekeerde volgorde, (dus van achter naar voren).

Tip: tik of zing eerst

vooraf.

10) 7 - 1

Ritmisch diktee 1:

Eén van jullie kiest een ritme uit 1 t/m 10. De rest van de klas probeert te raden welke 't was.

Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Huiswerk 2:

Werk de volgende combinaties uit in noten; daarna tikken.

11) $5 + 6$

16) $3 + 6$

12) $6 + 3$

17) $2 + 7$

13) $5 + 2$

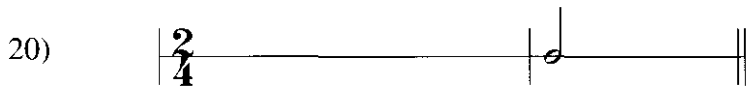
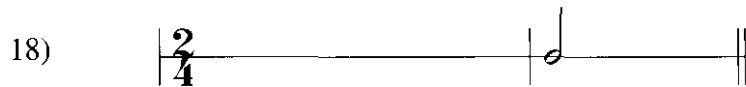
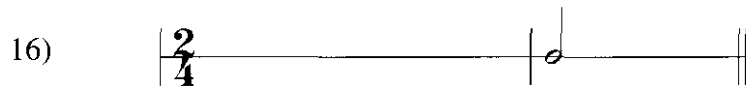
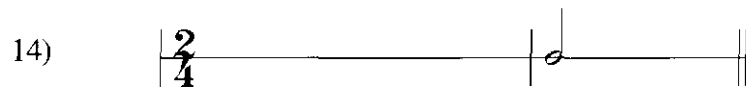
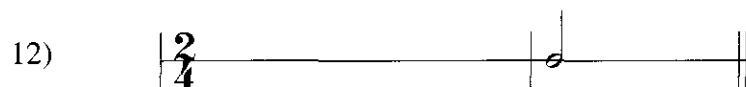
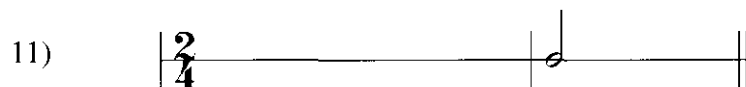
18) $2 + 5$

14) $6 + 5$

19) $6 + 7$

15) $3 + 5$

20) $5 + 7$

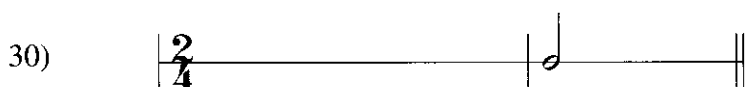
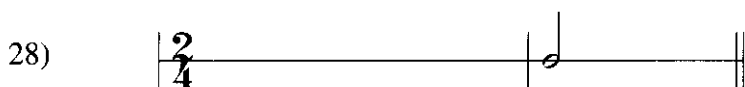
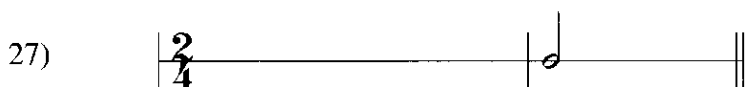
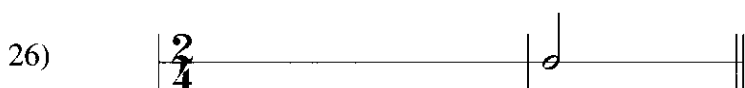
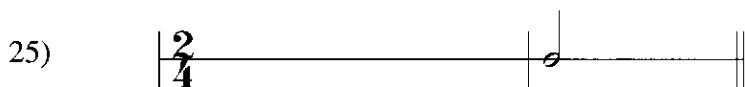
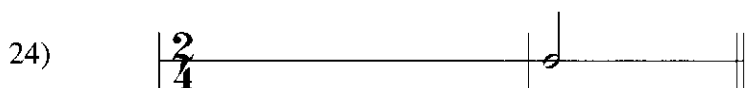
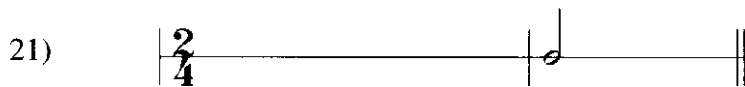
Ritmisch diktee 2: (in de klas)

Welke opeenvolging wordt getikt? (kies uit 11 t/m 20)

Huiswerk 3:

Maak nu zelf eens 10 opeenvolgingen

Ritmisch diktee 3: (in de klas)

Schrijf nu het voorgetikte ritme op in noten. Je kunt nu dus niet meer kiezen maar je hebt als hulpmiddel nog wel de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste bladzijde van dit hoofdstuk.

Voor de duidelijkheid neem je kopieerblad nr. 2 erbij.

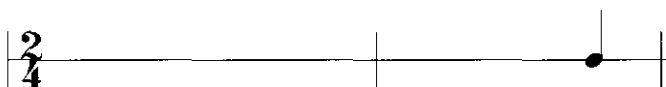
Par. 1b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

Werk de volgende cijfers uit in noten (je ziet hier de extra -kwart- noot al ingevuld):

1) $1 + 2 + 5 =$

2) $1 + 5 + 2 =$

3) $1 + 3 + 7 =$

4) $1 + 7 + 2 =$

5) $1 + 4 + 6 =$

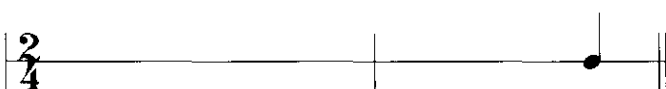
Huiswerk 1:

Werk zelf thuis de opeenvolgingen uit in omgekeerde volgorde (de extra noot is al ingevuld).

6) $5 + 2 + 1$

7) $2 + 5 + 1$

8) $7 + 3 + 1$

9) $2 + 7 + 1$

10) $6 + 4 + 1$

(Hint: tik, vóór je begint steeds 2x figuur nr. 1)

Ritmisch diktee 1:

Welke van de opeenvolgingen wordt getikt?

Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Huiswerk 2:

Werk de volgende combinaties uit in noten; daarna tikken (de extra noot is al ingevuld).

11) $1 + 5 + 3$

12) $1 + 3 + 5$

13) $5 + 1 + 7$

14) $5 + 6 + 7$

15) $6 + 1 + 4$

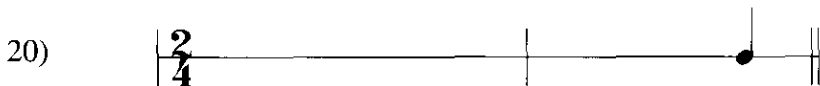
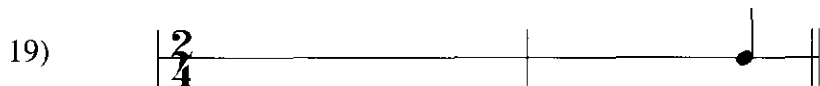
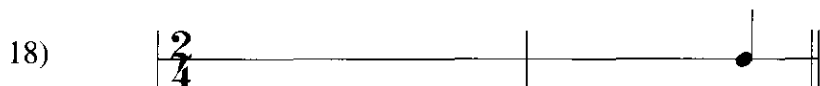
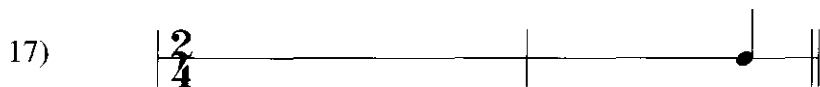
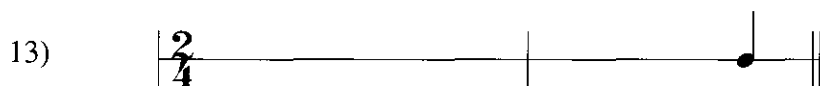
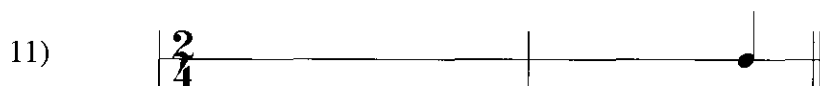
16) $6 + 6 + 2$

17) $1 + 2 + 7$

18) $1 + 5 + 2$

19) $5 + 7 + 1$

20) $6 + 2 + 4$

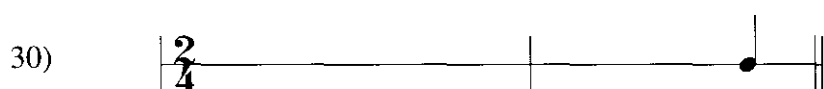
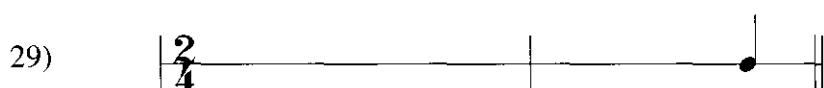
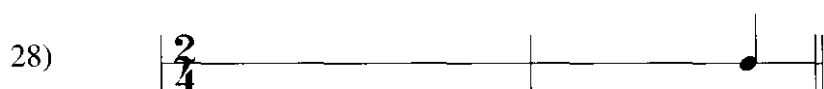
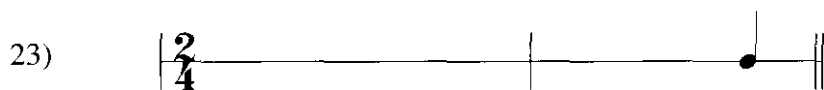
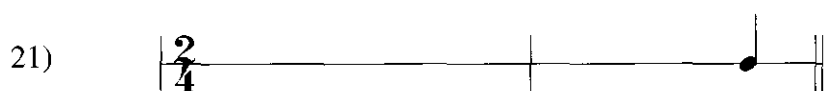
Ritmisch diktee 2: (in de klas)

Welke opeenvolging wordt getikt? (kies uit 11 t/m 20)

Huiswerk 3:

Maak nu zelf eens 10 combinaties of opeenvolgingen (de extra noot is al ingevuld).

Ritmisch diktee 3: (in de klas)

Schrijf nu het voorgetikte ritme op in noten. Je kunt nu dus niet meer kiezen maar je hebt als hulpmiddel nog wel de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste bladzijde van dit hoofdstuk.

Voor de duidelijkheid neem je kopieerblad nr. 2 erbij.

Par. 2a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

De behandelde ritmische figuurtjes **met rusten**. In onderstaande notenvoorbeelden worden sommige noten vervangen door rusten.

Vul nu zelf de rusten in; daarna tikken.

Par. 2b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

Een en ander toegepast met 3 figuurtjes + een extra noot en rusten.

Vul bij de onderstaande fragmenten eerst de rusten in; daarna tikken.

The image displays ten staves of musical notation, numbered 1 through 10, arranged vertically. Each staff begins with a treble clef and a 3/4 time signature. The notation consists of eighth and sixteenth notes, often beamed together in groups, and rests. The exercises are designed to be played in a 3/4 time signature. The notes are primarily on the middle lines and spaces of the treble clef. The exercises vary in complexity, with some featuring more intricate rhythms and others being simpler. The notation is clear and legible, with a focus on the rhythmic patterns.

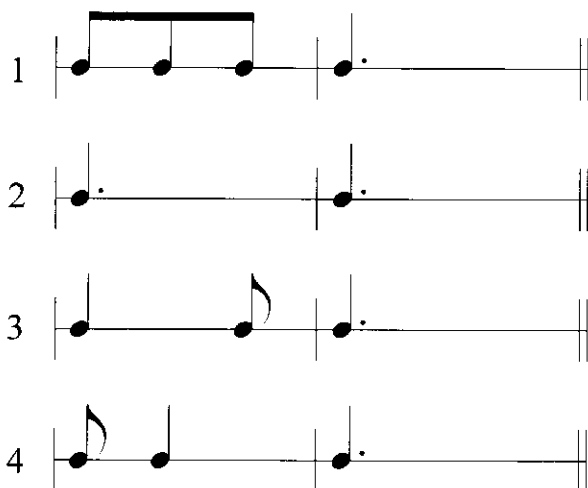

30 De kwartnoot met punt als teleenheid

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we uit van de volgende ritmische **figuren**:

(N.B.: de **kwartnoot met punt** is hier alleen maar een extra slotnoot. Als je de figuren tikt moet je steeds deze extra slotnoot gebruiken)

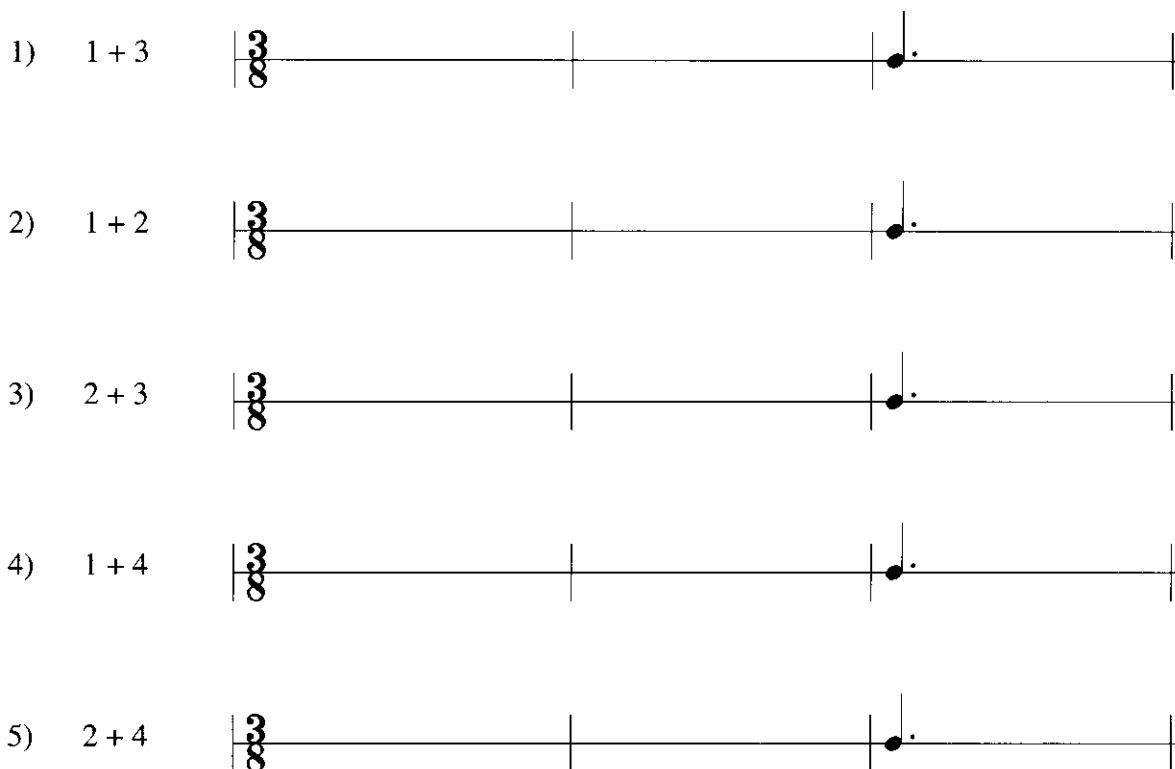

Deze 4 ritmes noemen we in dit hoofdstuk dus de 'figuren'; samen vormen zij de ritmische 'blokkendoos'.

Op blz. 103 staan deze ritmes in het groot afgedrukt: Kopieerblad nr. 3. Als je die bladzijde kopieert is dat gemakkelijk bij het maken van de oefeningen in dit hoofdstuk. Je weet dan de nummering van de ritmes en hoeft niet steeds terug te bladeren!

Par. 1a) 2 steentjes + extra noot (zonder rusten)

Nadat de docent bovenstaande figuren met de groep heeft getikt/geklopt/gezongen/gespeeld schrijven we de volgende cijfers uit in noten. Daarna worden ze getikt (n.b.: steeds met extra slotnoot = kwartnoot met punt).

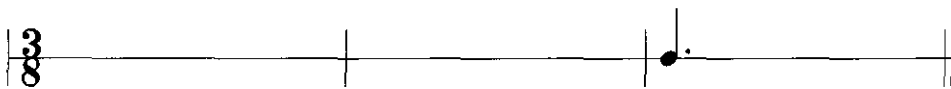
Huiswerk 1:

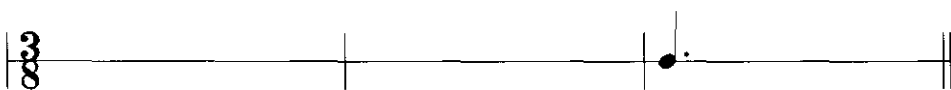
Werk zelf thuis de opeenvolgingen uit in omgekeerde volgorde.

6) $3 + 1$

7) $2 + 1$

8) $3 + 2$

9) $4 + 1$

10) $4 + 2$

Ritmisch diktee 1:

Eén van jullie kiest een ritme uit 1 t/m 10. De rest van de klas probeert te raden welke 't was.

Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Huiswerk 2:

Werk de volgende combinaties uit in noten; daarna tikken.

11) 1 + 1

12) 1 + 4

13) 2 + 3

14) 3 + 3

15) 4 + 4

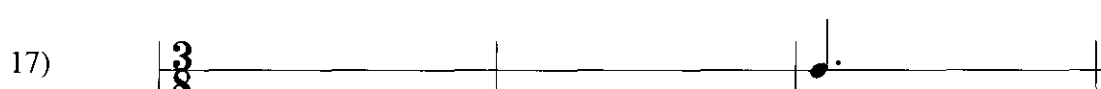
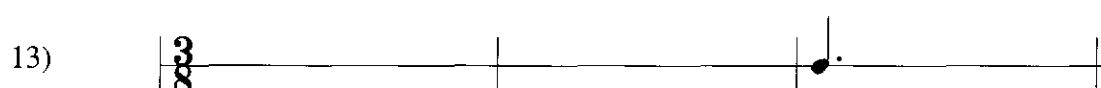
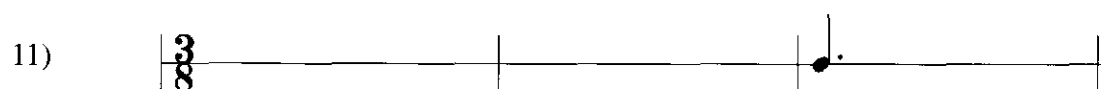
16) 2 + 3

17) 1 + 3

18) 2 + 2

19) 4 + 3

20) 3 + 4

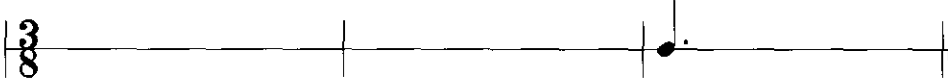
Ritmisch diktée 2: (in de klas)

Welke opeenvolging werd getikt? (kies uit 11 t/m 20)

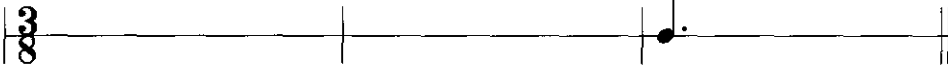

Huiswerk 3:

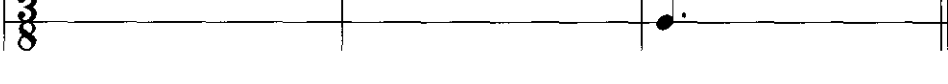
Maak nu zelf eens 10 combinaties of opeenvolgingen.

21)

22)

23)

24)

25)

26)

27)

28)

29)

30)

Ritmisch diktee 3: (in de klas)

De klas schrijft 't voorgetikte ritme in noten. Je kunt nu dus niet meer kiezen maar je hebt als hulpmiddel nog wel de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste bladzijde van dit hoofdstuk.

Voor de duidelijkheid neem je kopieerblad nr. 3 erbij.

Par. 1b) 3 steentjes + extra noot (zonder rusten)

Werk de volgende cijfers uit in noten.

1) $1 + 2 + 3 =$

2) $1 + 3 + 2 =$

3) $3 + 3 + 1 =$

4) $1 + 1 + 4 =$

5) $2 + 1 + 4 =$

Huiswerk 1:

Werk zelf thuis de opeenvolgingen 1 t/m 5 uit in omgekeerde volgorde. Dus:

6) $3 + 2 + 1 =$

7) $2 + 3 + 1 =$

8) $1 + 3 + 3 =$

9) $4 + 1 + 1 =$

10) $4 + 1 + 2 =$

Ritmisch diktee 1:

Eén van de leerlingen tikt een van de bovenstaande opeenvolgingen van figuren.

De klas raadt welke het is. Antwoord: keuze uit de cijfers 1 t/m 10.

Huiswerk 2:

Werk de volgende combinaties uit in noten. Daarna tikken. (Denk aan de extra noot)

11) $1 + 4 + 1$

12) $1 + 4 + 3$

13) $2 + 1 + 3$

14) $2 + 3 + 3$

15) $2 + 1 + 1$

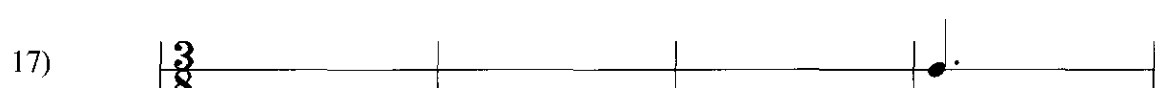
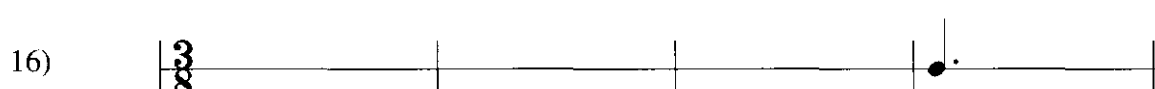
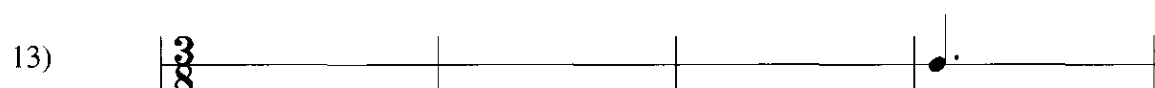
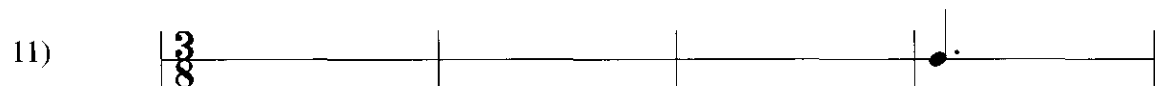
16) $3 + 3 + 2$

17) $3 + 1 + 4$

18) $3 + 1 + 3$

19) $4 + 2 + 1$

20) $4 + 1 + 3$

Ritmisch diktee 2: (in de klas)

Welke opeenvolging wordt getikt? (kies uit 11 t/m 20)

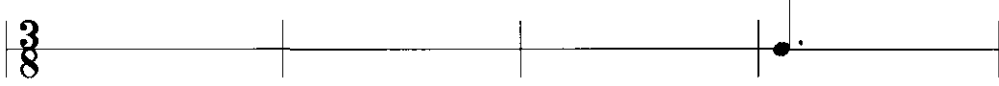

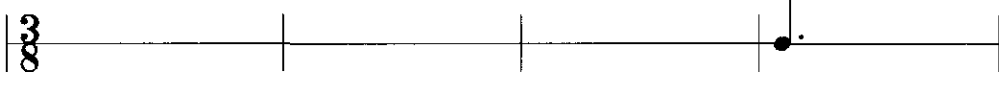
Huiswerk 3:

Maak nu zelf eens 10 combinaties of opeenvolgingen, daarna tikken (de extra noot is al ingevuld).

21)

22)

23)

24)

25)

26)

27)

28)

29)

30)

Ritmisch diktee 3: (in de klas)

De klas schrijft 't voorgetikte ritme in noten op. Je kunt nu niet meer kiezen, maar hebt als hulpmiddel nog de ritmische blokkendoos (de figuren) op de eerste pagina van dit hoofdstuk.

Voor de duidelijkheid neem je kopieerblad nr. 3 erbij.

Par. 2a) 2 steentjes + extra noot (met rusten)

De behandelde ritmische figuurtjes **met rusten**. In de onderstaande notenvoorbeelden worden sommige noten vervangen door rusten.

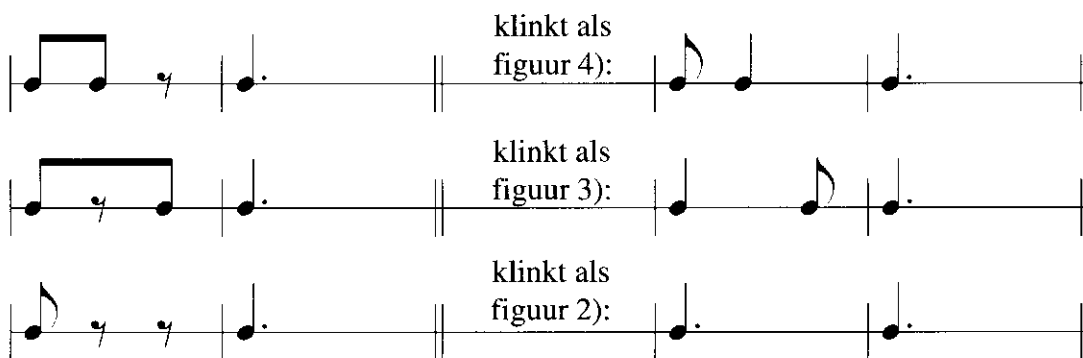
Er komen wel enkele extra moeilijkheden om de hoek kijken. Er ontstaan namelijk 'klinkende dubbel-gangers'. We geven hiervan enkele voorbeelden.

Bekijken we de mogelijkheden van **figuur 1** (zie eerste pagina van dit hoofdstuk) **met rusten** dan blijkt dat bijvoorbeeld:

klinkt als
figuur 4):

klinkt als
figuur 3):

klinkt als
figuur 2):

Dat maakt een ritmisch diktee met rusten ook zo moeilijk. Je weet niet precies wat je moet noteren.

We tikken:

1

2

3

4

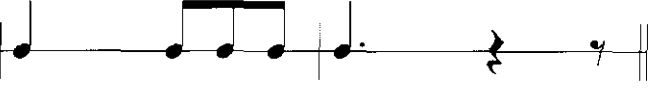
5

Vul eerst zelf de ontbrekende rusten in; daarna tikken

6

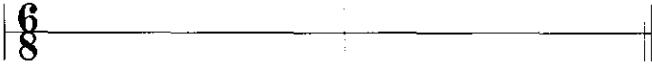
7

8

9

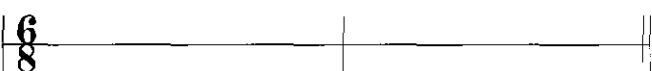
10

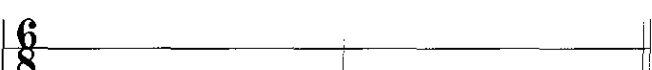
Maak nu zelf ook eens 10 combinaties of opeenvolgingen van 2 steentjes met rusten. Daarna natuurlijk ook weer tikken, zingen of spelen.

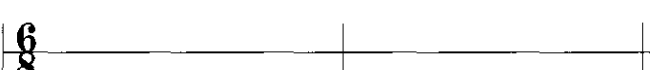
11)

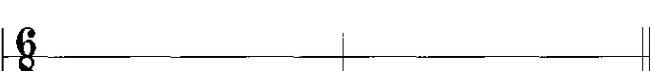
12)

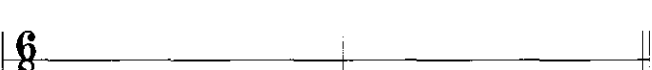
13)

14)

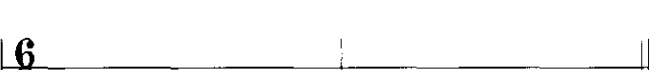
15)

16)

17)

18)

19)

20)

Par. 2b) 3 steentjes + extra noot (met rusten)

Hieronder zie je opeenvolgingen van drie figuurtjes. Vul eerst de rusten in. Daarna weer tikken.

1

2

3

4

5

Maak nu zelf ook eens 10 opeenvolgingen van 3 figuurtjes met rusten.
Daarna ook tikken, zingen of spelen.

6)

7)

8)

9)

10)

11)

12)

13)

14)

15)

Supplement

- Antwoordbladen bij de melodische dictee's van afdeling II
- Kopieerbladen ritmebouwstenen
- Model antwoordblad luister- en schrijfdictee's

Antwoordblad bij pagina 66

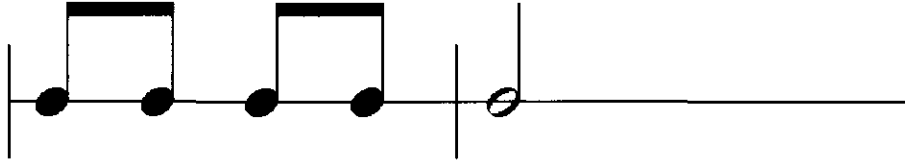

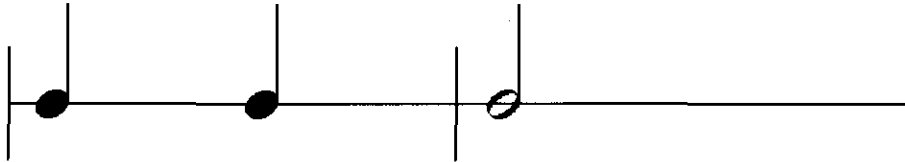
Antwoordblad bij pagina 67

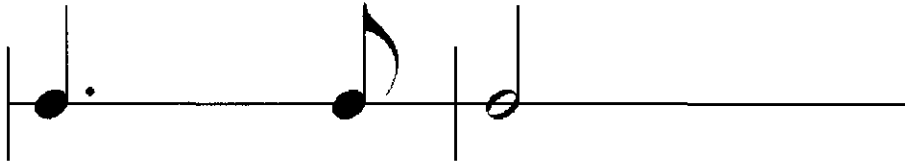

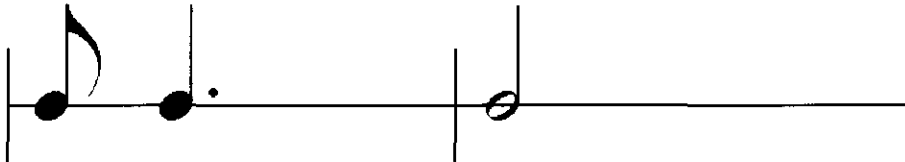
Kopieerblad nr. 1

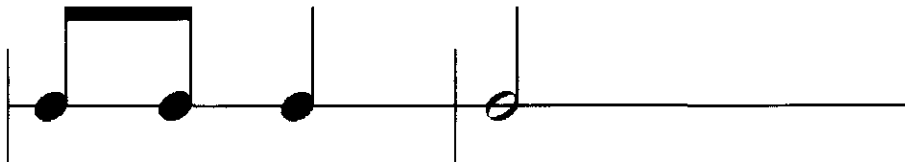
Ritmebouwstenen bij hoofdstuk 28

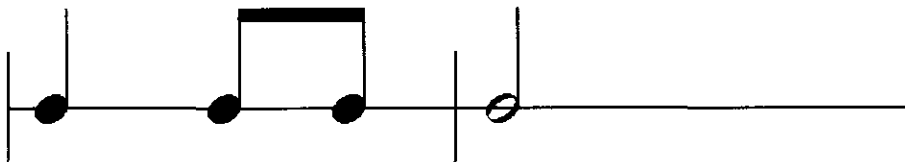
1

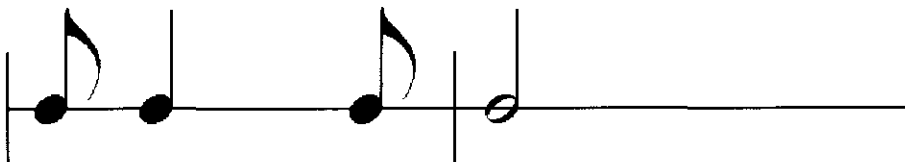
2

3

4

5

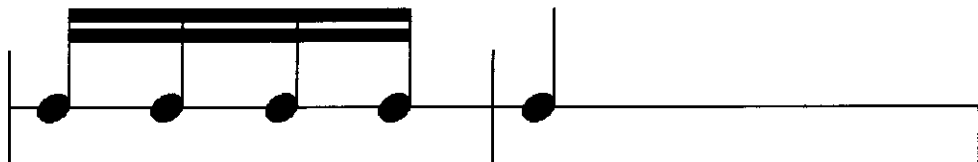
6

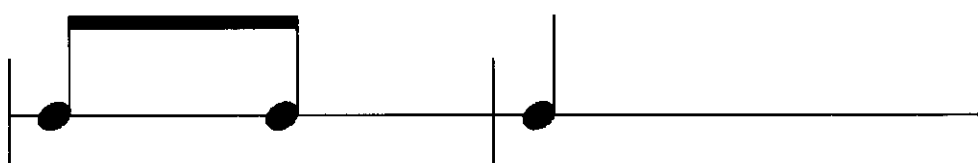
7

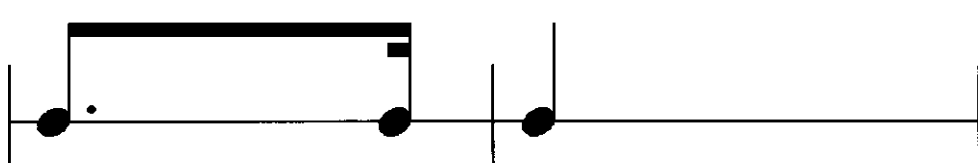

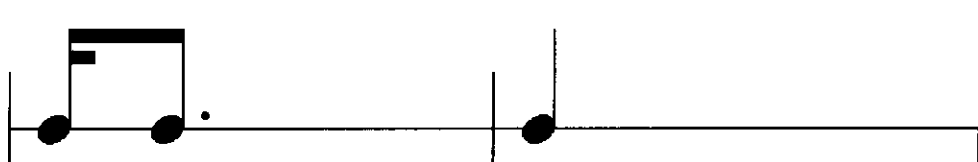
Kopieerblad nr. 2

Ritmebouwstenen bij hoofdstuk 29

1

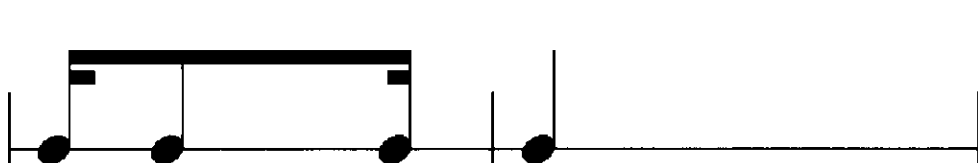
2

3

4

5

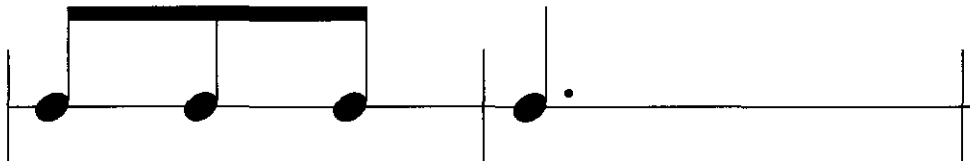
6

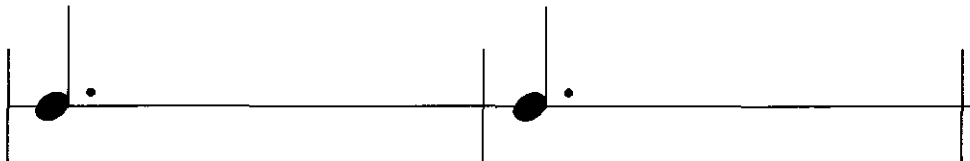
7

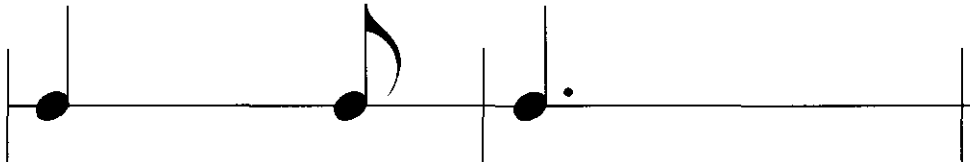

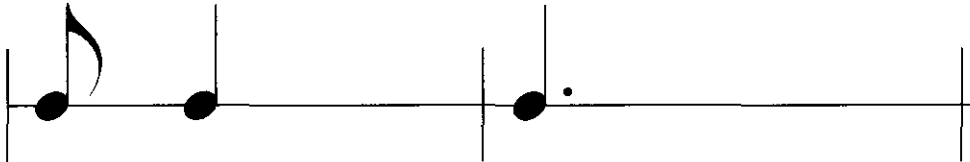
Kopieerblad nr. 3

Ritmebouwstenen bij hoofdstuk 30

1

2

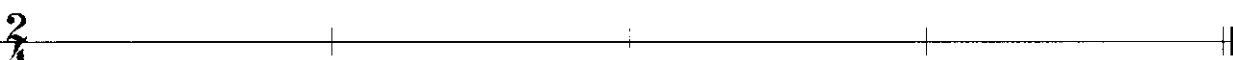
3

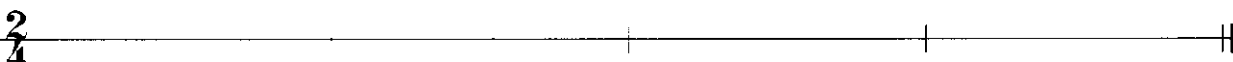
4

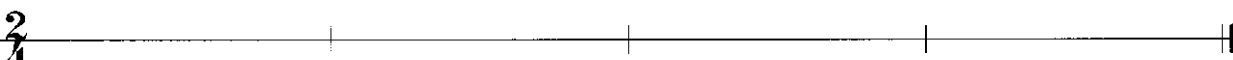

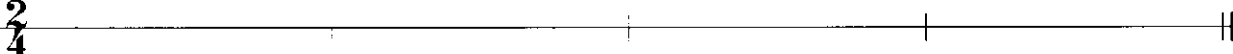
Model antwoordblad luister- en schrijfdictee's muziekler/gehoorscholing Examen A

1. **RITMISCH DICTEE** Je hoort enkele ritmische dictee's. Schrijf ze hieronder op. Vul steeds in met potlood, zodat je nog kunt veranderen als het nodig is!!

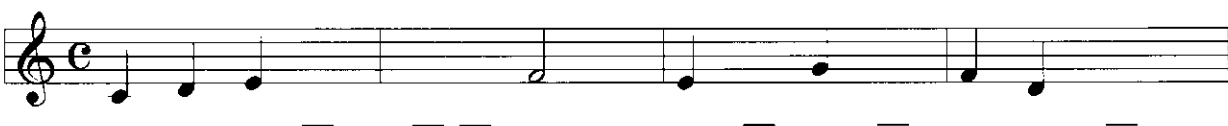
1

2

3

4

2. **MELODISCH DICTEE** Je hoort nu enkele melodietjes die hieronder gedeeltelijk staan opgeschreven. Vul de ontbrekende noten in boven de streepjes.

1

2

3

3. **INTERVALLEN** Je hoort nu een aantal intervallen. Je moet zelf bepalen welk interval het is. Zet een kruisje bij het goede antwoord.

	prime	secunde	ters	kwart	kwint
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

4. **TOONLADDERS** Je hoort nu een aantal grote tertstoonladders. Sommige worden goed, andere fout gespeeld. Zet een kruisje bij het antwoord.

	goed	fout
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		